Літаратурная Беларусь

Выпуск №2 (126)
(сакавік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Незалежнасці сіла

> **Мець незалежную краіну — гэта вялікае шчасце для кожнай нацыі, самая лепшая ўмова напоўніцу рэалізаваць свой разумовы і фізічны патэнцыял**

Пра сілу і магчымасці беларускай незалежнасці даводзілася дыскутаваць яшчэ ў 60-х гадах мінулага стагоддзя з песімістамі ў студэнцкім інтэрнаце.

Памятаю таксама хвалюючыя гаворкі са старэйшымі сябрамі, выдатнымі айчыннымі літаратарамі В. Быкавым, У. Караткевічам, П. Панчанкам, Г. Бураўкіным. Але пасля распаду СССР народнага абмеркавання важнай тэмы, выпрацоўкі стратэгіі развіцця краіны і нацыі так і не адбылося. Жывем нашармака…

Мець незалежную краіну — гэта вялікае шчасце для кожнай нацыі, самая лепшая ўмова напоўніцу рэалізаваць свой разумовы і фізічны патэнцыял. У свеце ёсць народы, якія пераўзыходзяць беларусаў па колькасці, але яшчэ не знайшлі сталага прытулку на планеце, не стварылі ўласную дзяржаву. Такі стан — вельмі драматычны. А наша галоўная мэта нарэшце спраўдзілася, і гэтай неацэннай радасцю трэба даражыць да апошняга ўдару сэрца ўсім суайчыннікам.

Для беларусаў надзвычай важна — не страціць дзяржаўнай незалежнасці, якая здабыта велічнай працай нацыянальнага розуму і незлічонымі ахвярамі. Толькі мясцовым манкуртам, у тым ліку і высокапастаўленым, якія сквапна карыстаюцца ёю ва ўласных меркантыльных і амаральных мэтах, здаецца, што вынік прыйшоў сам сабою. Але да незалежнасці яны не маюць абсалютна ніякага дачынення.

У мінулым яе кавалі гераічнымі памкненнямі да свабоды, доўгімі пакутамі, адважна пралітай крывёю і пакладзенымі жыццямі лепшыя прадстаўнікі ўсіх пакаленняў беларусаў. Цэлы шэраг мужных стваральнікаў і абаронцаў незалежнасці выявіла XX стагоддзе. Імі сталі арганізатары Беларускай Народнай Рэспублікі, самаахвярныя ўдзельнікі Слуцкага паўстання, смелыя змагары са сталінскай тыраніяй у 20–50-я гады, свядомая інтэлігенцыя, якая пастаянна адстойвала родную мову і іншыя чыннікі нацыі.

Незалежнасць адкрывае шырокі прастор для выдатных дасягненняў ва ўсіх сферах эканомікі, навукі, культуры. Але яна вымагае ад краіны і ад кожнага грамадзяніна актыўнай самастойнасці, ініцыятыўнасці, прадпрымальніцтва і, безумоўна, сумленнасці, прыстойнасці, бо на новую дзяржаву звяртае пільную ўвагу свет.

Нам трэба ўсведамляць адказнасць за незалежнасць, за яе эфектыўнае выкарыстанне для ўмацавання і развіцця нацыі. На жаль, такога адчування ў большасці насельнікаў Беларусі няма. У нас нават інстынкт самазахавання катастрафічна прытуплены.

Доўгатэрміноваму правіцелю незалежнасць падабаецца за тое, што можна маніпуляваць мільёнамі людзей, жыць у вялікай раскошы, дагаджаць усім сваім прыхамацям, па-султанску забаўляцца, лётаць па свеце, хадзіць па дывановых дарожках, прымаць рапарты ганаровай варты, лічыць сябе «роўным Богу і нават вышэй». Службоўцам і прыўладным бізнесоўцам яна дапамагае хутка і беспакарана абагачацца незаконнымі спосабамі. А замбаваныя прапагандай маладыя «патрыёты» проста кайфуюць ад удзелу ў тусоўках, арганізаваных чыноўнікамі, дзе можна пабегаць з чырвона-зялёнымі сцягамі і пакрычаць: «Мы — беларусы!», «Я люблю Беларусь!», і прымервацца да сваіх будучых высокіх крэслаў.

А хто будзе рэалізоўваць важнейшую стратэгію незалежнасці? Краіне патрэбны дэмакратычная палітычная сістэма і эфектыўны эканамічны курс, а нацыі — адраджэнне, найперш вяртанне роднай мовы на законнае месца, бо яна — галоўны абярэг беларусаў. Гэтая праграма патрабуе канкрэтных намаганняў, разлічаных на перспектыву. Але сённяшнія наменклатурныя дачаснікі не ўмеюць працаваць на доўгатэрміновае стабільнае развіццё, яны жывуць паводле выслоўя: «З плеч — і ў печ!». Колькі нагаворана, наабяцана і не выканана за 22 гады аўтарытарнай улады! Колькі высмактаных з пальца планаў і праектаў выкінута ў сметніцу!

Упэўненая сіла нашай незалежнасці не супадае з хранічнымі хістаннямі, з мітуслівымі скачкамі аўтарытарызму. Лёсам, будучыняй Беларусі павінны займацца не А. Лукашэнка з кампаніяй ліслівых лёкаяў, якія толькі ўмеюць стаяць з працягнутай рукой і чужымі грашыма затыкаць дзіркі, а само грамадства ў асобе лепшых спецыялістаў розных сфер. Яшчэ ў 1909 годзе геніяльны Янка Купала заклікаў:

Шчаслівы ты ці нешчаслівы,
Будзі сыноў сваёй зямлі,
Над беларускай соннай нівай
Нязгаслы светач распалі!

У нас ёсць падрыхтаваныя эканамісты, фінансісты, прадпрымальнікі, канструктары, інжынеры, працаўнікі навукі і культуры, якія здольныя вызначыць і рэалізаваць паспяховае развіццё краіны. Разумным дзеяннем прафесіяналаў патрэбна толькі адпаведнае палітычнае і грамадзянскае забеспячэнне…

Я не пагаджаюся з тым, што пры аўтарытарызме можа мець добрыя вынікі ідэя ліберальных пакрокавых захадаў. На любы, самы маленечкі крок да дэмакратыі ўлада адказвае інтэнсіўным закручваннем гаек. Яна занятая не развіццём эканомікі, не паляпшэннем жыццёвага ўзроўню народа, а пошукам незадаволеных і іх ізаляцыяй у турмах.

Ніякага аптымізму не прыбаўляе сацыяльная незадаволенасць, якая вірує ў грамадстве. Вядомы пісьменнік Джордж Оруэл у рамане «1984» справядліва сцвярджаў: «…Гэтая незадаволенасць ні да чаго не вядзе, таму што з-за адсутнасці агульных ідэй звернута яна толькі супраць дробных канкрэтных непрыемнасцяў».

Тым не менш, сіла незалежнасці змагла ўцягнуць у сваю арбіту ўзурпатара і «вялікага інтэгратара». Ён яшчэ расказвае казкі пра «адзіны народ», пра беларусаў, якія — «рускія толькі са знакам якасці», але паралельна на ўсе лады славіць незалежнасць і заклікае яе берагчы!..

Незалежнасць перацягвае да сябе нават сваіх нядобразычліўцаў і ворагаў, якіх хапае. Прыхільнікам аўтарытарызму і беларусафобам няма куды дзецца, бо іхні кумір раптам стаў апантаным незалежнікам. Яны тут жа ўспомнілі, што ёсць дзяржаўная беларуская мова, і пачалі асцярожненька ўціскаць яе ў рэкламу, выносіць на агітацыйныя шчыты.

Нехта пляскае ў ладкі і радуецца слабенькаму павароту да беларускасці. А я ніколі, хоць забіце мяне, не паверу ў шчырую любоў да Беларусі чыноўнікаў-флюгераў, якія ад макаўкі да пят падпарадкаваны кан'юнктуры. Сёння — адно, а заўтра — іншае. У іх няма адчування роднасці з дабраслаўлёнай зямлёй, з яе гісторыяй, палітымі потам і крывёю шматпакутных продкаў.

Здзек з нацыянальнай гісторыі — гэта не толькі хлуслівыя школьныя і ўніверсітэцкія падручнікі або вандалізм у стаўленні да мемарыяльных знакаў, прысвечаных памятным падзеям і датам. Я лічу здрадай і абразай любімай Айчыне тое, што да гэтага часу ў нас няма нацыянальнай і грамадзянскай еднасці, жадання жыць па-чалавечы.

Пакуль што сіла незалежнасці не задзейнічана на карысць пабудовы дэмакратычнай, прававой, цывілізаванай Рэспублікі Беларусь, лепшага жыцця для ўсяго грамадства. Яна служыць толькі вузкаму колу людзей, якія выкарыстоўваюць яе дзеля задавальнення амбіцый, фінансава-матэрыяльнага абагачэння, піяру.

Але я веру, што навечна захаваная беларусамі незалежнасць абавязкова прынясе чаканы плён, што яе сіла — магутная. Як жорны перацiраюць збожжа на муку, каб спячы неўміручы, жыццядайны хлеб, так і яна перамеле аўтарытарную сістэму, дзікунскія дзеянні пустадомкаў і выцягне нацыю з дэградацыі.

Сяргей Законнікаў, sn-plus.com

VI міжнародны фестываль імя Міхася Стральцова

Традыцыйна фестываль «Вершы на асфальце» 10 лютага быў распачаты з чытання твораў Міхася Стральцова на розных мовах, у арыгінале і ў перакладзе.

Па-ўкраінску перастварыў Стральцоўскія тэксты і прадставіў іх Сяргій Жадан. Па-шведску загучалі паэтычныя радкі беларускага класіка дзякуючы перакладчыку Дзмітрыю Плаксу і Мары Лундквіст, якая прадэкламавала іх.

У межах фестывалю ў 14-ты раз была ўручана штогадовая прэмія за найлепшую публікацыю ў часопісе «Дзеяслоў», якую атрымалі Валеры Гапееў (проза), Міхась Скобла (паэзія) і Крысціна Бандурына (дэбют).

Пісьменнік і даследчык Міхась Скобла прэзентаваў укладзеную ім кнігу «Выгнаны патрыцый», прысвечаную жыццю і творчасці М. Стральцова.

Візітоўкай фестывалю «Вершы на асфальце» памяці Міхася Стральцова з'яўляецца і «Вялікае Княства Паэзіі», якое штогод аб'ядноўвае літаратурную супольнасць былых народаў ВКЛ, а таксама гіпатэтычна далучаных да іх народаў. «Вялікае Княства» сапраўды кожны раз і кожны год паказвае ўласную вялікасць: нязменна шмат выступоўцаў дэманструюць самыя розныя паэтычныя практыкі (ад традыцыйнай лірыкі да авангарднай, перакрыжаваная перастрэлка перакладаў на некалькі моў адразу, агучаная дзвюма ці трыма асобамі са сцэны, розныя літаратурныя пакаленні). Чытанні старэйшага пакалення паэтаў і паэтак перамяжоўваліся з успамінамі пра патрона фестывалю. Так, паэтка Раіса Баравікова нямала распавяла пра сваё знаёмства з Міхасём Стральцовым.

Мадэратар Вялікага Княства паэзіі Андрэй Хадановіч прачытаў з новай кнігі выбранага Рыгора Барадуліна верш «Прыбалтыка» і запрасіў на сцэну паэта Антанаса Янінаса, вядомага літоўскага літаратара, перакладчыка «Фаўста» Гётэ, старшыню Літоўскага саюза пісьменнікаў.

Добрай традыцыяй стала запрашаць на Стральцоўскі фэст гасцей з Швецыі. Сёлета ў Мінск прыляцела вядомая паэтка Мары Лундквіст. На беларускую мову творы Мары Лундквіст перакладае Дзмітры Плакс, яго перастварэнні ўпершыню і былі агучаны на паэтычным фестывалі.

Упершыню на Стральцоўскім фестывалі выступала расійская спявачка, паэтка і перакладчыца Ганна Герасімава (Умка).

На Вялікім Княстве паэзіі выступілі беларускія і замежныя паэты і паэткі Уладзімір Глазаў, Кася Сянкевіч, Наталка Кучмель, Марыя Мартысевіч, Алесь Пашкевіч, Антон Рудак, Алесь Емяльянаў-Шыловіч, Дайнюс Гінталас, Марыянна Кіяноўска, Вікторыя Дзікабраз, Крысціна Бандурына. Завяршылася імпрэза сумесным выступам Сяргія Жадана і Андрэя Хадановіча, чым была пастаўлена тлустая кропка ў першым дні найбуйнейшага паэтычнага фестываля Беларусі «Вершы на асфальце».

На другі дзень фестывалю, 11 лютага, адбылася прэзентацыя лепшых кніг паэзіі, выдадзеных за мінулы год.

Некаторыя з іх паспелі ўжо атрымаць ацэнку крытыкаў і трапіць у рукі да сваіх чытачоў. Іншыя — выдадзеныя зусім нядаўна — чакаюць свайго часу, захоўваючы на сваіх старонках прыемны пах друкарскай фарбы.

Удзельнікамі паэтычнай імпрэзы былі Ганна Галавіна з кнігай «Яблык Зямля», Яўген Бясчасны з дэбютнай «Стой!», Людка Сільнова з «Горадам Мілаградам», вытрыманым у стылістыцы рыцарскіх вершаў, Міхал Бараноўскі з музычнай «Volumen.1». Два паэты, Аляксей Арцёмаў і Ганна Комар, не змаглі прысутнічаць на вечарыне — падчас фестывалю знаходзіліся за межамі Беларусі. Таму яны запісалі відэазвароты, і іх паэзія была пачутая. Як заўсёды, жывым і яркім быў выступ Віктара Жыбуля — летась у паэта-авангардыста выйшла кніга «Дзяцел і дупло». З нагоды таго, што 2017-ы абвешчаны Годам навукі, ён прачытаў верш «Вучоны ў чарзе па піва».

Таксама на вечарыне прагучалі вострыя і лірычныя вершы Вольгі Злотнікавай з новай кнігі «Паства», Таццяна Сівец распавяла аб сваёй асабістай «Разняволенасці», Сабіна Брыло выступіла з вершамі са свайго дэбютнага «штодзённага» і глыбокага зборніка «Это буквы». А Андрэй Бастунец абверг нерухомасць «Доказательством движения».

Спецыяльна для аматараў перакладаў на фестывалі выступіў Ігар Кулікоў. Дзякуючы яму знакамітую індыйскую «Рыгведу» цяпер можна чытаць і на беларускай мове.

А аматараў перакладаў у зале было шмат — да прыкладу, паэт Міхал Бараноўскі, які прызнаўся, што радуецца, калі адкрываюць новыя імёны, а таксама і сустракаюць новых сяброў на фестывалі: «Чым падабаецца фармат фестывалю: можна за кароткі час пазнаёміцца з кнігамі аўтараў. Наведваць усе імпрэзы не стае часу, а тут усе лепшыя аўтары як на далоні. За гэты год было выдадзена шмат добрых кніг — у прыватнасці, прыемна, што нарэшце з'явілася магчымасць чытаць Гейнэ і Бадлера на беларускай. Яшчэ асабіста хацелася б адзначыць зборнік Насты Кудасавай «Маё невымўля» — лічу, што ён адзін з самых вартых».

Паводле праграмы Насце Кудасавай давялося выступаць апошняй. Зрабіць яе выступ больш яркім дапамог гурт «Сон-трава». Музыкі зрабілі з вершаў паэткі некалькі якасных песень.

«Шчыра кажучы, я люблю гэты фестываль, — па-першае, таму, што ён адзіны такі. Чакаю яго кожны год — для мяне гэта сустрэча з сябрамі. Люблю яго за тое, што тут збіраюцца найлепшыя аўтары. Сярод новых кніг я б адзначыла доўгачаканую «Стой» Яўгена Бясчаснага — сёння ў яго поўны аншлаг, і ён, безумоўна, гэтага заслугоўвае», — падзялілася ўражаннямі Наста.

Для многіх фестываль стаў сакральнай падзеяй, магчымасцю сустрэцца з даўнімі сябрамі, падзяліцца эмоцыямі і зліцца ў адно метафізічнае цэлае. У Таццяны Сівец з «Вершамі на асфальце» менавіта такія адносіны: «Я ўжо не першы раз бяру ўдзел у фестывалі. Гэта і вялікая міжнародная акцыя, і проста сустрэча з людзьмі, якіх я не бачыла ўжо некалькі гадоў. І для мяне гэта момант узрушэння, яднання з людзьмі, якія дыхаюць тым жа паветрам, жывуць той жа ідэяй і адчуваюць той жа самы боль, які адчуваю я. Таму мне сёння было балюча разам з імі. Боль памнажаўся, але ж памнажалася і радасць. Радасць ад таго, што мы можам ствараць паэзію — цудоўную іншую рэальнасць. І рабіць яе шчырай і светлай, як самі вершы».

Ранак суботы (11 лютага) быў азмрочаны непрыемнымі навінамі пра дэпартацыю і забарону на ўезд у Беларусь Сяргія Жадана, які з'яўляўся не толькі хэдлайнерам «Ночы паэзіі», але і ўсяго фестывалю «Вершы на асфальце» памяці Міхася Стральцова.

Таму ўвечары ў кафэ-клубе «Грай» яшчэ задоўга да пачатку імпрэзы сабраўся цэлы натоўп прыхільнікаў паэзіі. Беларускія чытачы ўкраінскага пісьменніка ішлі развітвацца з ім на нявызначаны тэрмін, але фінал гісторыі быў шчаслівы (дэпартацыю адмянілі), а «Ноч паэзіі» стала самым шматлюдным мерапрыемствам фестывалю.

Але ж пачыналася ўсё не так добра. Выступ Умкі (Ганны Герасімавай), які адкрываў «Ноч паэзіі», праходзіў у самым далёкім куце клуба на другім паверсе, і не ўсе з першага разу здолелі яго адшукаць, а тыя, хто ўрэшце знайшоў, месціліся ў невялічкім пакойчыку. Усё гэта нагадвала фарматам кватэрнік, а не клубны канцэрт. Затое на першым паверсе на даволі вялікай пляцоўцы жывы склад музыкаў граў хіты расійскай папсы для кампаніі, якая адначала нейкае сваё свята. Атмасфера панавала сюррэалістычная, ні ўдзельнікі, ні госці мерапрыемства не разумелі, што адбываецца...

Дзякуючы арганізатарам (асноўныя клопаты ўзяў на сябе сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў) неўзабаве атрымалася дамовіцца з гаспадарамі кафэ-клуба, пляцоўку фестывалю ўдалося перанесці на «вялікую сцэну», і пад гучныя воплескі да публікі выйшаў Сяргій Жадан. Пісьменнік падзякаваў усім за падтрымку, прачытаў некалькі вершаў і абяцаў вярнуцца ў траўні з канцэртам разам са сваім гуртом «Жадан і Собакі». Пасля свайго выступу ўкраінскі госць адразу накіраваўся на вакзал, але на працягу ўсёй ночы ягоная прысутнасць няўлоўна адчувалася ў зале, натхняючы выступоўцаў і падказваючы ім выбар твораў: Антанас Янінас прачытаў літоўскі пераклад верша Уладзіміра Арлова «Ліст начальніку турмы», Віталь Рыжкоў свой выступ пачаў з уласнага перакладу верша Сяргія Жадана «Плыві, рыба, плыві», а Усевалад Сцебурака агучыў адзін са сваіх твораў, які быў прысвечаны спробе зразумець, чым насамрэч з'яўляецца ўсходняя краіна-суседка Беларусі. Украінскіх паэтак Алену Сцепаненку, Марыянну Кіяноўску і Вікторыю Дзікабраз аўдыторыя прымала вельмі цёпла і разумела без перакладу, нягледзячы на тое, што публіка была даволі разнапланавая.

Адпаведнымі клубнай атмасферы выдаліся выступы Сяргея Прылуцкага і Віктара Лупасіна. Іх іранічна-сцёбныя вершы прыйшліся даспадобы ўсім слухачам. Іншыя аўтары таксама імкнуліся не адставаць у экспрэсіўнасці, змагаючыся за ўвагу публікі.

Каб гасцям імпрэзы было лягчэй вытрымаць гэты паэтычны марафон, Андрэй Хадановіч і «TONQIXOD» праспявалі некалькі песень на вершы Боба Дылана, Яцэка Качмарскага, Леанарда Коэна. Публіка ўдзячна ўспрыняла такую музычную праграму — хтосьці падпяваў, а хтосьці нават танчыў. Напрыканцы вечара слухачоў чакаў выступ Яўгена Барышнікава.

Нават тыя прадстаўнікі клубнай публікі, што зрабіліся слухачамі «Ночы паэзіі» выпадкова, здолелі адкрыць для сябе шмат новага, а некаторыя даволі непасрэдна рэагавалі на пачутае...

Можна сказаць, што фестываль «Вершы на асфальце» баявое хрышчэнне клубнай атмасферай прайшоў паспяхова, і «Ноч паэзіі» ўдалася.

Алена Босава, Дар'я Латышава.
Фота Вікі Трэнас

Сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў — дармаеды?

Саюз беларускіх пісьменнікаў не ўвайшоў у лік 13 творчых саюзаў, вызначаных Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь.

Адпаведная пастанова ўступіла ў сілу 19 лютага, за тры дні да моманту, калі «мірныя і шчаслівыя» беларусы мусілі заплаціць «падатак на дармаедства».

Дагэтуль сябры ўсіх творчых саюзаў былі вызваленыя ад скандальнага падатку, у тым ліку і сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Сакратарыят СБП адразу ж звярнуўся з абуральным лістом да міністра культуры тав. Святлова (тэлефонна з аніводным высокапастаўленым чыноўнікам ад культуры, якія, нагадаем, фінансуюцца з дзяржбюджэта, звязацца не атрымалася). Таксама Сакратарыят СБП 20 лютага прыняў і распаўсюдзіў заяву з адпаведнымі канстатацыямі і патрабаваннямі:

«Мы лічым, што неўключэнне Міністэрствам культуры нашай пісьменніцкай арганізацыі ў лік творчых саюзаў мае палітычную афарбоўку і з'яўляецца ганебным крокам, які шкодзіць нацыянальнаму і грамадска-культурнаму развіццю краіны, правакуе міжнародны рэзананс і негатыўна ўплывае на імідж нашай дзяржавы. ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» мае дзесяцігоддзямі пацверджаны высокі міжнародны аўтарытэт, разам з 70 пісьменніцкімі саюзамі краін Еўропы ўваходзіць у Еўрапейскую Пісьменніцкую Раду, з'яўляецца правадзейным сябрам Генеральнай асамблеі Рады пісьменнікаў Балтыі.

Ад імя сяброў найстарэйшай творчай арганізацыі краіны патрабуем перагляду пастановы, прынятай Міністэрствам культуры, і вяртання нашаму грамадскаму аб'яднанню статуса творчага саюза».

Літаратурныя святцы

Першы вясновы месяц — багаты на святы майстроў слова. Мо гэта невыпадкова, бо нават творчае натхненне ў многіх асацыюецца якраз з вясною.

На жаль, паводле даўняй звычкі словазлучэнне «першае вясновае свята» нярэдка выклікае ў памяці дату, штучна ўведзеную нямецкімі рэвалюцыянеркамі дый шанаваную цяпер хіба што толькі на постсавецкай прасторы. Аднак папярэднічае яму свята, пра якое, мабыць, ведаюць нават не ўсе літаратары, — Сусветны дзень пісьменніка.

Адзнача́ць 3 сакавіка як міжнароднае прафесійнае свята пісьменнікаў было вырашана ў 1986 годзе падчас кангрэсу Міжнароднага ПЭН-Клуба — міжнароднай супольнасці пісьменнікаў (ад англійскага скароту PEN — poets, essayists, novelists). А між тым, для нас, беларусаў, не ведаць пра гэтае свята досыць прыкра, бо менавіта айчынныя пісьменнікі ў беларускай гісторыі адыгралі нацыятворчую ролю.

А 21 сакавіка, згодна з рэзалюцыяй трыццатай сесіі Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА, з 1999 года адзначаецца яшчэ адно, яшчэ больш маладое штогадовае свята — Сусветны дзень паэзіі. Асноўнай мэтай гэтага свята стала падтрымка моўнай разнастайнасці праз магчымасці паэтычнага слова, садзейнічанне развіццю паэзіі, вяртанне да вуснай традыцыі паэтычных чытанняў, аднаўлення дыялогу паэзіі з іншымі відамі мастацтва: тэатрам, музыкай, жывапісам. І гэтая дата для нас актуальная, бо калі згадваем сваіх класікаў — Янку Купалу, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, дык думаем пра іх найперш як пра паэтаў, як пра песняроў. Ёсць пэўная сімволіка і ў тым, што дзень нараджэння Францішка Багушэвіча, аднаго з заснавальнікаў новай беларускай літаратуры, прыпадае на гэтую дату.

У сакавіку мы таксама можам згадаць пра прыход у гэты свет такіх майстроў прыгожага пісьменства, як Кандрат Крапіва, Ізі Харык, Францішак Аляхновіч, Алесь Гарун, Тодар Кляшторны, Міхась Чарняўскі, Павел Місько, Аляксей Пысін, Уладзімір Мархель...

У першым месяцы вясны маем мажлівасць павіншаваць Лявона Баршчэўскага, Анатоля Сідарэвіча, Лідзію Савік, Серафіма Андраюка, Міхала Анемпадыстава, Кастуся Цвірку, Крыстыну Лялько, Аляксея Марачкіна, Алега Мінкіна, іншых літаратараў.

А вось Уладзімір Мехаў, Уладзімір Папковіч ды Аляксей Рагуля і ўвогуле пабачылі свет 25 сакавіка, у светлы, святы дзень нашае гісторыі, якому прысвячалі ўзнёслыя і пранікнёныя радкі Наталля Арсеннева, Ларыса Геніюш, Макар Краўцоў, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін ды іншыя творцы.

Вось такі атрымліваецца сакавіцкі літаратурны беларусацэнтрычны штогадовы часаслоў.

Да яго сёлета дадаецца і XVII чарговы справаздачна-выбарчы З'езд Саюза беларускіх пісьменнікаў. Гэта — яшчэ адно культурніцкае сакавіцкае свята. І экзамен адначасна.

Уладзімір Сіўчыкаў

«Быць разам»: Алена Васілевіч

Сёлета адзначае свой 95-гадовы юбілей старэйшына нашай літаратуры і Саюза беларускіх пісьменнікаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі, талетавітая і прачулая пісьменніца і эсэіст, чалавек з сонечнай душой Алена Сямёнаўна ВАСІЛЕВІЧ. «Літаратурная Беларусь» прапануе сваім чытачам вясновыя згадкі пра яе.

Абаяльная, прыгожая і абліччам, і душою, дабразычлівая, спагадлівая да людзей — гэта толькі кароткі пералік эпітэтаў, якімі надзяліў бы я Алену Васілевіч.

Але спярша пра яе творы.

Я зацікавіўся творчасцю Алены Сямёнаўны, калі прачытаў яе аповесць «Расці, Ганька». Гэта — я сказаў бы, светлы плач-шкадаванне па дарагой, але даўно страчанай, не-не, зусім не страчанай, а толькі вельмі аддаленай па часе краіне маленства, той краіне, дзе кожнай вясною шырока разлеглыя пад вольнымі воблакамі лугі-сенажаці «топяцца ў залатой лотаці, потым палаюць ад ружовай загары, а летам, у касавіцу, звіняць на тысячы званоў усімі кветкамі, якія толькі ёсць на свеце».

«У гарах — маё сэрца», — не на міг не забываючыся ў бадзяжніцтве па свеце пра сваю Шатландыю, казаў некалі Роберт Бёрнс. З аповесці «Расці, Ганька» вельмі добра відаць, што сэрца Алены Васілевіч — у лябай Случчыне, дзе пры таямнічым Барэцкім лесе прымясцілася невялічкая, на дванаццаць хат, яе родная вёсачка-засценак Даманшчына.

У хату сваіх бацькоў і ўводзіць Алена Васілевіч чытача з першых старонак аповесці. Хата была падзелена праз калідор-сенцы на дзве палавіны. У першай жыў састарэлы ўжо гаспадар з нявесткай Іваніхай і дзвюма ўнучкамі, у другой — яго дачка Алена з унучкай Ганькай, у якой мы лёгка пазнаём саму пісьменніцу ў малыя гады.

Усё добра было б тут, сярод сваіх, малой Ганьцы, калі б... калі б ні гэты, як яна мяркуе, праціўны яе дзед Грысь, які зімой і летам толькі і ведае, што сядзіць на печы ды бурчыць на ўсіх дамашніх. Асабліва не можа ён даравацьдачцы Алене, якая ўзяла ды й выйшла была замуж за «мужыка», хоць сама шляхцянка, не абы хто. Калі ж Ганька забягала ў тую палавіну хаты да сваіх стрыечных сястрычак, дзед Грысь, лежачы за комінам, ніколі не стрываe, каб не выказацца:

«— Прыцяглося ўжо, мужычанё...

Ганька спадылба, сярдзіта глядзіць на комін, але сказаць што-небудзь баіцца. За яе заступаюцца стрыечныя сёстры:

— А вам там цесна, лежачы на печы? Абы чапляцца да дзіцяці.

Малодшая, шаснаццацігадовая Ніна, ніколі не сцерпіць дзеду. І толькі яе аднае ў хаце і пабойваецца дзед.

— Паагрызайцеся мне, паганкі...

І ўжо зусім кепска бывае, калі на такі выпадак нарвецца Алена.

— Ізноў?... — усяго толькі і скажа яна, намагаючыся здавацца спакойнай. Па тварах усіх, хто ў хаце, ёй зразумела, пра што ідзе гаворка.

— Я мужычак да сябе ў госці не зваў, — напышліва адзываецца з-за коміна дзед.

— А да вас ніхто і не ішоў.

— «Не ішоў?»... Цяпер ходзіш, як той твой паўстынец узяў ды кінуў цябе, дурную...

— Не ваша дзела! — голас Алены звініць, здаецца, вось-вось разаб'ецца...».

З лёгкай усмешкай, з замілаванай «слязой на вецці» (Уладзімір Паўлаў) падае нам Алена Васілевіч казку свайго маленства.

І праўда: як жа хораша не паўсміхацца з дзіцячай непасрэднасці маленькай Ганькі, перад якой раскрываецца такі дзівосны, бліскотны свет з усімі яго праявамі.

Усё цікава Ганьцы ў гэтым свеце, усё хочацца зведаць і паспрабаваць, самой рабіць тое, што і дарослыя, што і маці. От заглядзелася Ганька, як яна, маці, тчэ палатно на кроснах, як стукае набіліцамі, як пускае праз аснову чаўнок з цэўкаю, на якой намотаны ніткі, і, калі маці выходзіць з хаты, малая крадком садзіцца за кросны і сама ляскае набіліцамі. І ткала б, як трэба, ды — от няўдача! — не дастае нагамі да панажоў. Але яна ўсё роўна пробуе, бо хочацца.

А калі прыходзіць пара бяліць палотны, Ганька і тут не ўбаку.

«— Я таксама буду бяліць палотны! — падскоквае, седзячы на месцы, Ганька. Ёй не цярпіцца дачакацца тае пары, калі палотны будуць мачыць у копанцы, калі будуць слаць іх па маладой зялёнай траўцы, калі можна будзе бегаць па гэтых палотнах босай.

Лоп-лоп-лоп-лоп! — лапочуць пад нагамі цубкія палатняныя сцежкі на траве — толькі цёплыя пырскі ляцяць ва ўсе бакі! Лоп-лоп-лоп-лоп! — перабягаеш ты з палатна на палатно. Лоп-лоп-лоп-лоп!...»

Ідуць гады, расце, набіраецца розуму і памалу сталее Ганька. А перад ёю — чарада падзей. І самая горкая — смерць мацеры. Ганька ўжо — круглая сірата. А каму ж не ведама: Бог сірат любіць, але долі не дае. Усё ж радня не кідае малую. І яна ідзе ў школу, потым — у інстытут (у горадзе Рагачове). Пра ўсё вельмі маляўніча, з поўнай душэўнай аддачай расказвае Алена Васілевіч, расцягнуўшы сваё апавяданне ў тэтралогію пад агульнай назвай «Пачакай, затрымайся...».

Заканчваецца тэтралогія апошнімі днямі вучобы ў інстытуце. А гэта быў май 1941 года. Да студэнткі-выпускніцы Ганькі Гурновіч (чытай — Алены Васілевіч) прыязджае ў студэнцкі інтэрнат «яе хлопец» — курсант пяхотнага вучылішча Іван Лазоўскі, з якім яна даўно перапісваецца.

«Удваіх мы блукаем цэлы дзень, — расказвае (ужо ад першай асобы, ад сябе, не хаваючыся пад выдуманае імя) Алена Васілевіч. — Лазім па дняпровых кручах. Умошчваемся і сядзім на выгнутым ствале хваіны-ліры...

Абедаем мы ў гарадскім рэстаране. Сядзім удваіх за столікам. У нас нават па кілішку чырвонага віна. Закусваем вінегрэтам і гуляшамі. У рэстаране мы страчаем нашых хлопцаў-студэнтаў. Хлопцы выразна пазіраюць у наш бок: ого! Я разумею, што лячу з галавою ў вір — і ўсё роўна вір гэты мне жаданы. Мне свае галавы не шкада...

Вечарам мы ідзём у кіно па Цымерманаўскай. Нічога не чуем і не бачым, сядзім паўтары гадзіны. А потым заходзім у гасцініцу ўзяць Ванеў шынель.

Вечары яшчэ свежыя. І праседзець на вуліцы праспрануты — будзе холадна. Будзе холадна мне — Ваня пра мяне клапоціцца, каб не прастыла.

На ўтульнай Задруцкай вуліцы мы выбіраем незаняты ганачак і займаем яго на цэлы вечар. (У Ваневым шынялі мне цёпла, і я не буду спяшацца дадому.) На суседніх ганках таксама сядзяць пары. Гэта нашы, студэнцкія, ганачкі.

— Ты толькі хутка пішы, адразу, як заедзеш...

— А ты мне адразу адказвай. Добра? А праз год, у гэту пару, мы ўжо будзем разам...

Ён прыедзе да мяне... У маю новую школу. Ён прыедзе і забярэ мяне. І мы паедзем — разам ужо. (Хоць на край свету!) Каб потым быць ужо толькі разам. Толькі ўдваіх...»

Ды ўсё перакрэсліла вайна, якая грымнула «праз месяц і дванаццаць дзён». А праз якія паўгода (дакладна 18 лютага 1942-га) прыйшло пісьмо з фронту, у якім паведамлялася, што ў баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі лейтэнант Іван Лазоўскі «загінуў смерцю храбрых». Пра гэта Алена Васілевіч расказала ўжо ў апавяданні «Ты пайшоў насустрач вайне» з прыпіскай: «Памяці Івана Лазоўскага». Гэта ўжо быў рэквіем па сваім светлым каханні.

Ці не адсюль і тая душэўная цеплыня, любоў да людзей, што чую я ў кожным апавяданні, у кожным эсэ Алены Васілевіч?

...Мне пашчаслівіла працаваць разам з Аленай Васілевіч у выдавецтве «Юнацтва». Сядзеў з ёй у адным кабінеце. Нямала там гаварылася, успаміналася.

У сваёй кнізе «Будзіла вёску берасцянка» я расказваў, як знайшоў нашы з Аленай Сямёнаўнай агульныя карані: яе блізкую сваячку Тарэсю з дому Няронскіх-Лебедзевых узяў замуж мой не далёкі сваяк Юрка Цвірка і звёз у нашу Зялёную Дуброву. Адсюль Тарэся (ужо Цвірка) ездзіла ў родную Даманшчыну (цяпер Ліпнікі) з дочкамі Соняй і Стэфкай да сваіх у госці, дзе іх бачыла яшчэ малымі Алена Васілевіч, таксама тады яшчэ гэтакая ж малая. Зялёная Дуброва была для яе нечым таемна-зваблівым, песенна-казачным. Таму, як яна мне прызналася, і сваю Даманшчыну ў тэтралогіі назвала Зялёнай Дубровай.

І хоць Алене Сямёнаўне не выпала пабываць у маёй вёсцы, але называла яе «дарагой і мілай». А кнігу выбраных твораў у серыі «Беларускі кнігазбор», якую я рыхтаваў да друку, яна падпісала так: «Дарагі Кастусь! Няхай і пасля нас будзе доўга гаманіць і зелянець наша з Вамі Зялёная Дуброва».

Кастусь Цвірка

На сумежжы

Антаніна ХАТЭНКА

* * *

Між Айчыны і чужыны
б'еццa лёс напятай жылай.
А над лёсам — цёмны цень.
І святыя на куце.
Пахінуся да Айчыны —
ані звання, ані чыну.
А чужына, як спружына,
закруціла, закружыла —
аніяк не разбяру,
што прыгорнецца да рук:
ці спагада, ці праклён,
ці расада, ці быллё...
Над Айчынаю й чужынай
плача доля неспажынна:
што пасеяць, што пажаць?..
Скрозь душу — імжа, мяжа.

* * *

На змярканні прачулая ціша.
Адзінотнае волі сіло.
Лёс варожбамі пудкімі вышыў,
што забылася ўжо, аджыло.
На змярканні трывожная ціша.
Што прасеяў няўрымслівы дзень,
што раздумлівы вечар напіша
на зямлі, на вагні, на вадзе?..
На змярканні трымцілівая ціша —
нечаканай любові праток.
Што ў жыцці не збылося, не выйшла,
пачынае паўторны віток.
На змярканні відушчая ціша:
павуцінна прымоўклі куты.
І нястача даверу і лішак
заблукалі ў нітах залатых.
На змярканні адважная ціша —
перакроіць, даплыць, далюбіць.
І сягнуўшы са стромае вышы,
прамінуць недарэчна глыбінь.
На змярканні сцярожкая ціша.
Слёзна ростань зірнула ў вакно.
Можа, вечар суладдзе ўскалыша,
калі стане на сэрцы відно?..

* * *

Між Усім і Нічым,
між Пачатку й Спачыну
шэпча, плача, крычыць
вузел першапрычыны.

Шэпча, плача, крычыць
вузел Бога і д'ябла.
Повязь гэту рвучы,
я ў дарозе саслабла.

Між расстанняў-сустрэч
ці то з д'яблам, ці з Богам
доля кінецца прэч
і ў нядолі — знямога...

Затаюся ў начы,
між змяркання і золку.
Згоркла доля, маўчыць.
І нядолі тут золка.

Праўду ў ступе таўчы
ўперамешку з маною?
Ці ў нікуды ўцячы
паратункава з Ноем?

Над вузламі прычын —
горб адплат і паследкаў.
Завяршэнне й зачын
пасчапляліся ў клетках.

Часу жытні расчын
з Усяго і з Нічога.
Залатыя ключы
дзень прымае ад Бога...

* * *

Восень пахне журбой
жураўінавых сцежак,
развітаннем з табой
на звятрэлым сумежжы.
Памяць грэецца ў сне.
Сны захутваюць восень.
Хто мяне спамяне
ў час рысталішчаў лёсных?
Што было — адгуло,
у вузельцы зраслося.
На вуглістае тло
горыч кінула восень.
Пахне восень зямлёй,
адсырэлай самотай,
тым, што сталася мной,
тым, чым стануся потым.
Варажбітна ў туман
зашапчу, каб збылося
чаго ў свеце няма,
што ўчароўвае восень.
З цёплай сілы ў камлях
лес паходні паўзносіць.
З невядомы, здаля
пахне вечнасцю восень.

Пракаветнае

Снуе завея тонкі кужаль.
Спеў калаўротаў...
Віры саслепла кружыць сцюжа.
Святлютка з высланых палотнаў
над Паваротам.

Прадуць мяцеліцы кудзелю
з нябесных прасніц,
на зрэб'е й кужаль хвілі дзеляць,
то залацяць, то срэбна беляць —
і цёпла гаснуць.

Была завея мне пялюшкай,
сны спавівала.
Гады пушчанскі вецер гушкаў
у кроне помнай, нібы птушак,
над Пераваламі.

Над Пераваламі з цемры ў долю,
з Гары ў даліну,
дзе не надыхаюся Волі —
ператвараюся паволі
ў дзірван, у гліну.

Была мне вэлюмам завея —
надзей мярэжай.
Плыла набожнікам вясельным,
расой адбеленым і зеллем,
па-над сумежжам.

Па-над мяжой маны й любові,
аддання й здрады
снягі пластуюцца ў сувоі,
пераніцоўваюць міжволі
боль-страты ў Радасць.

Зноў абхіне мяне аднойчы
завеі саван,
калі сплыву смалой-падсочкай
аж да Карэння па-сірочы,
у бездань-гавань.

Зімую. Кропля камень точыць...
Над Пераваламі
учуць бы Роду шэпт прарочы,
пакуль заплюшчыць Вечнасць вочы —
і зор зярняты ўзыдуць Ночай
сяйвом ухвалы...

На развітанне з Нінай Мацяш

Аднойчы ўночы
заціхла сэрца.
І вочы ў вочы
жыццё са смерцю.

Да думкі думка —
дарога й вечнасць.
Адкіну клункі,
прыму галечу.

Да зорак зоры,
да цемры цемра.

Заходзіць змора,
усходзіць вера.

І сэрца ў сэрца —
маё й Сусвету.
Зляцець. Памерці.
Мой Божа, дзе ты?

Я вусны ў вусны
з Табой на сцерні.
Пайду й вярнуся,
як зерне ў зерне...

20.12.2008

* * *

Штоноч,
штоноч мне расчыняе весніцы
Тваёй пяшчоты чуйнай далоня
ў прыснёны край,
дзе ўсё аднойчы здзейсніцца,
на скрыжаванні цемрыва і дня.
А, мабыць, недзе ў бездані замружанай
альбо на ўзлёце — аж сціпае дых —
ізноў, ізноўку зарыпіць прастуджана
люботны голас весніц маладых.
Да весніц гэтых даблукалі позна мы,
панагубляўшы пацерак-надзей.
Твая пяшчота птахава над крозамі
галубіць, супакойвае й вядзе.

* * *

На дасвецці...
у матуліных вокнах — вецце.
Тонка вытканы ўзор Сусвеця,
успамінаў сівая квецень
знекуль свеціць, яснотна свеціць
скрозь дасвецце.

Зораць вокны...
Разнасцежна ў прасторы й лёгка.
Сонца жывіць маю далёкасць.
І расплюшчаным трэцім вокам
стуль прагледзіста-адзінока
БАЧАЦЬ вокны.

Кружыць вецер...
Чысты боль на дрыготкай вейцы.
Матылёк утрапёна б'еццa
ў пераветных карунках вецця.
...Ні слядоў, ні слязін не сцерці —
вокны ў вецер.

Сёмушная элегія

За траецкай зялёнай Брамай
матылямі мігцяць знічы.
І з'яўляецца Знекуль мама.
А прастора, як ноч, маўчыць.
Пахне соладка свет аерам,
бела льецца святло бяроз.
...Жальна ўсхліпнулі ўдома дзверы,
гляну ў з покуці ў лёс Хрыстос.
Хто пазнае? І хто прывеціць?
Мама сядзе пад абразы
урачыста ў зялёным вецці —
ані ўздыху, ані слязы...
Стане ясна-яснютка ў хаце,
адагрэе вуглі агмень.
як зязюлька ў пяшчотным свяце,
мама вернецца да мяне.
Разамкнуцца сівыя рамы —
і са здымкаў, як сад, старых
неспадзеўна пакліча мама
Род са мною пагаварыць.
І ахіліць усю радзіну
абярожным радном ручнік.
Гэтак хораша, гэтак дзіўна!
Быццам боль усяленскі знік.
Угледжуся ў часы відушча:
дзе пачатак і дзе прасцяг?
Над траецкаю Брамай душы
зеляненькім лісцём трымцяць...

Да абаронцы

Узіраецца ноч у дарогу маю,
як адчай, як туман, невідушча,
аб вузлы каранёў спатыкаецца сонна
і раніць сляды.
Цемра думкі мае, бы гарэхі мудроты,
расколвае-лушчыць:
кім я ёсць і навошта,
адкуль я спяшаю й куды.

А бяссонне маўчыць. Як агонь,
ператвораны раптам у прысак.
Так нямотная нетра аднойчы
мой зморены шлях праглыне,
не пакінуўшы тут ані знаку,
ні згадак, ні воблічных рысак,
на сумежжы пачатку і краю, дзе й хата
бясслаўна забудзе мяне.

Можа, толькі снягі. Можа, толькі
над садам завеі пялёсткаў
на зямлі, дзе ўзвінулася
кволаю птахай надзея мая,
у сутонні адлёту, праз цішу
і плыні ўсяленскае плёскат
заварожаць вакно, праз якое
таропка ўглядалася я
ў неасяжную далеч, скуль падалі
вусцішна жальныя знічкі
у чаканні світання, калі
схаладалая смутная Выш,
перад самай сустрэчай з каханнем,
знячэўку цяплее сунічна...
І аднекуль з правечнасці
Ты па-анёльску ляціш.

Дзе Ты быў, калі шкрэблася
роспачна ў сэрца, спаміны і дзверы
адзінота сірочая ў чорнай,
бяздоннай, як вір, немаце,
калі цэлыя эры ўцісkаліся
ў шчыльныя стосы паперы —
у спадзеве, што Слова, як зерне,
аднойчы з дрымоты ўзрасце?

Дзе Ты быў, калі Ўсё распадалася
тут на аскепкі смяротна-балесна,
калі нават усхліпнуць уплач
сцерагалася здранцвела самота мая,
калі вырвалі голас чужынцы
ў знявечанай, скурчанай песні,
калі здрада й мана набіраліся
з боязі хіжае моцы ўтрая?

Я крычала Табе, пакуль білася
ў горле натужна ніціна жывая,
пакуль гукі дрыготкія, быццам траву,
немата на пакос не сцяла.
...Ды Цябе тут няма. Толькі здані.
І нехта няўцямна чужыя
«страданья» спявае.
І ў вагнішчы харобра мільгаюць,
з паходняў апаўшы,
астатнія яскры святла.

Беларуская кніга — аснова адзінства нашай нацыі

Справаздачны даклад Барыса Пятровіча (Сачанкі) на XVII З'ездзе ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў»

Высокі З'езд!
Шаноўныя ўдзельнікі і госці!
Дарагія сябры і калегі!

Чарговы форум беларускіх пісьменнікаў адбываецца ў знакавы час — 500 гадоў таму наш суайчыннік Францыск Скарына надрукаваў першую кнігу на старабеларускай мове. Гэта была Кніга Кніг — Біблія. Друкаваная па-беларуску, яна стала чацвёртай у свеце — пасля чэшскай, нямецкай, італьянскай і намнога апярэдзіла выхад падобных кніг на ангельскай, французскай, іспанскай, польскай ды іншых мовах. Гэта падзея, якой можа ганарыцца любая еўрапейская нацыя, гэта факт, які можа быць нацыятворным і нацыяаб'яднальным. На жаль, аднымі з першых у свеце займеўшы Біблію на сваёй мове, мы па сённяшні не маем поўнага кананічнага перакладу яе, які мог бы яднаць усіх беларусаў, незалежна ад веравызнання. Можа, адсюль, як кепская карма, і ідуць вытокі большасці нашых праблемаў, і асабліва самай трывожнай і небяспечнай для існавання нацыі — моўнай?

Летась мы адзначылі 25 гадоў нашай незалежнасці. Калі казаць пра моўную сітуацыю ў краіне, то гэта фактычна былі 25 гадоў стратаў. Такой сітуацыі, якую мы маем цяпер, не было нават у самыя змрочныя часы. Паводле статыстыкі ў незалежнай краіне Беларусь сёння толькі 13 адсоткаў вучняў маюць магчымасць вучыцца па-беларуску, яшчэ пяць гадоў таму было 19, а 25 гадоў таму — больш за 70 адсоткаў першакласнікаў у краіне вучыліся па-беларуску. Колькасць студэнтаў, якія навучаюцца па-беларуску, на ўзроўні статыстычнай памылкі — 0,1 адсотка... Катастрофа? Так, катастрофа. Але статыстыка — хітрая рэч: насамрэч сітуацыя яшчэ горшая, таму што большасць з тых 13 адсоткаў нібыта беларускамоўных вучняў, як і настаўнікаў, што іх вучаць, па-за ўрокамі і на вуліцы размаўляюць у лепшым выпадку на «трасянцы», а часцей па-руску. Бо вакол іх — усё рускае: шыльды, надпісы, аб'явы, тэлебачанне, радыё, газеты... Бо ў іх няма перспектывы: па заканчэнні школы яны вымушаныя будуць паступаць у вышэйшыя навучальныя ўстановы, дзе таксама ўсё па-руску... Як добрую справу, але і як факт роспачы можна ацаніць тое, што ў апошнія гады занепакоілася само грамадства — і пачалі з'яўляцца ініцыятывы па вывучэнні і захаванні мовы кшталту «Мова-нанова», «Мова ці кава». Гэтыя ініцыятывы не падтрымліваюцца дзяржавай, але, дзякуй Богу, і не душацца, як было гэта яшчэ колькі гадоў таму. Аднак, каб канчаткова не згубіць шанец адрадзіць мову, грамадскіх высілкаў мала. Трэба аднаначасова, разам з дзяржавай, працаваць адразу ў некалькіх накірунках: адчыняць беларускамоўныя групы ў садках і цэлыя садкі рабіць беларускамоўнымі, адчыняць беларускамоўныя класы, школы, гімназіі, ліцэі; уладам трэба прызнаць сваю памылку і вярнуць нарэшце ў Мінск ліцэй імя Якуба Коласа, аддаць яму ранейшы будынак; стварыць цалкам беларускамоўныя плыні і факультэты ў вышэйшых навучальных установах, адкрыць, нарэшце, Нацыянальны ўніверсітэт, дзе ўсе прадметы будуць выкладацца па-беларуску; вярнуць беларускую мову ў раённыя і абласныя газеты, дзе яна спрадвеку была, а таксама — на радыё і тэлебачанне. Вярнуць беларускую мову на вуліцы Мінска: на шыльды, назвы крамаў, каб нашыя госці бачылі, што яны прыехалі ў Беларусь, а не ў нейкую правінцыю суседняй дзяржавы. Забараніць выкарыстанне розных там «яцяў» у назвах на шыльдах. Спыніць дыскусіі наконт таго, ці патрэбная беларускамоўная інфармацыя на ўпакоўках тавараў. Безумоўна, патрэбная, як і казахская ў Казахстане, азербайджанская ў Азербайджане, украінская ва Ўкраіне, а руская ў Расіі...

І не трэба баяцца слова «прымус», якое адразу ж усплыве ў розных каментарах. Бо тое, што адбываецца на працягу не толькі 25 гадоў незалежнасці, а ўсіх 220 гадоў нашага існавання ў расійскай цывілізацыйнай прасторы — гэта больш, чым прымус. Калі мы не спынім гэта, то напоўніцу загучыць больш страшнае слова — генацыд.

Адсюль, з моўнай сітуацыі, вынікае і іншая праблема, якая не можа нас не турбаваць, як пісьменнікаў, як творцаў: зніжэнне цікавасці да чытання, зніжэнне накладаў кніг. Паводле статыстыкі за мінулы 2016 год беларускія выдавецтвы выпусцілі 9581 назву кніг агульным накладам больш за 23,1 мільёна асобнікаў, з іх па-беларуску 1122 кнігі накладам 3,74 мільёна асобнікаў. Лёгка падлічыць, што толькі кожная восьмая-дзявятая кніга па назве была беларускай, а колькасць беларускамоўных выданняў у агульным аб'ёме склала ўсяго 11,7 адсотка. Гэта ўсіх кніг разам з падручнікамі, даведнікамі; што ж тычыцца толькі мастацкай літаратуры, то такую статыстыку дзяржава не робіць. Пэўна, сорамна... Але — зазірніце ў нашыя кнігарні. Там кнігі па-беларуску займаюць ад 3 да 5 адсоткаў і губляюцца ў моры рускамоўных. Пры гэтым чыноўнікі з міністэрства інфармацыі хочуць прыхарашыць сітуацыю, маўляў, наклад кніг па-беларуску ў параўнанні з мінулым годам вырас на 1,6 адсотка, а значыць, робяць яны выснову, — цікавасць да беларускамоўнай літаратуры расце. Вось як: трэба спачатку апусціць ніжэй плінтуса, каб потым ганарыцца мізэрным ростам...

Саюз беларускіх пісьменнікаў некалькі разоў рабіў апытанні па тым, што і як чытаюць нашыя суграмадзяне, якой літаратурай, якімі імёнамі цікавяцца і якія ведаюць. Разумею, што цяпер ва ўсім свеце падае інтарэс да чытання, усё больш часу забірае інтэрнэт, і тым не менш, лічбы, якія мы атрымалі, не могуць не ўражваць. Калі ў 2011 годзе мастацкую літаратуру на беларускай мове чыталі 13,8 адсоткаў, дык усяго праз тры гады ў 2014-м — толькі 5, пяць адсоткаў чытачоў, а 93,7 на рускай... Увогуле не цікавяцца літаратурай па-беларуску, у чым шчыра прызнаюцца 62,3 адсотка. Чаму не чытаюць? 38,7 — адказваюць: таму, што не ведаюць мовы... І нарэшце пытанне, каго з беларускіх пісьменнікаў вы ведаеце? Не чытаеце — проста ведаеце... 69,7 адсотка — не ведаюць нікога. Сярод названых тыя, хто яшчэ ёсць у школьнай праграме — Іван Мележ, Васіль Быкаў, Іван Шамякін... Роля кнігі ў беларускім грамадстве паступова і планамерна зводзіцца на нішто. І гэта ў краіне, якая ад пачатку была літаратурацэнтрычнай, дзе ля вытокаў дзяржаўнасці сталі літаратары. Такім чынам знішчаюцца асновы нашай дзяржаўнасці, разбураецца адзінства нацыі.

Не раз даводзілася чуць ад некаторых чыноўнікаў: што вы скардзіцеся на сітуацыю, пішыце лепш — і вас будуць чытаць. Блюзнерства... Хто будзе чытаць? Тыя 13 адсоткаў умоўна беларускамоўных вучняў? І што значыць — лепш пісаць? У параўнанні з кім і чым? Але пра гэта крыху далей... Бо спачатку спытаю ў вас: што можа зрабіць у абарону роднай

мовы, культуры, кнігі ў такой сітуацыі Саюз пісьменнікаў — недзяржаўная арганізацыя, якая дваццаць адзін год таму была пазбаўленая свайго будынка, сямнаццаць гадоў таму «знятая» з дзяржаўнага фінансавання, у якой пятнаццаць гадоў таму забралі ўсе выданні і якую адзінаццаць гадоў таму увогуле выкінулі на вуліцу... Ужо той факт, што нам удалося захаваць арганізацыю, сваіх сяброў, а апошнім часам і пашырыць нашыя шэрагі, наладзіць выпуск кніг, сваёй перыёдыкі, актывізаваць працу ў рэгіёнах, правесці тысячы прэзентацыяў, сустрэчаў з чытачамі, арганізаваць свае фестывалі, новыя прэміі, конкурсы, урэшце, што самае важнае, не здрадзіць сваім перакананням, захаваць свае прынцыпы і годнасць на працягу гэтых самых 25 гадоў, сведчыць пра нашую моц. Бо паглядзіце, як змянілася ў апошнія гады сітуацыя ў нашай суседкі Расіі. Усе пісьменніцкія арганізацыі, а іх там пяць, і ПЭН-цэнтр, якія былі нібыта дэмакратычнымі, адстойвалі правы на свабоду слова, — цалкам скарыліся дзяржаўнай машыне. Згадайце, як успрынялі нашыя расійскія калегі прысуджэнне Нобелеўскай прэміі за 2015 год Святлане Алексіевіч. Сваю чорную зайздрасць і нянавісць не змаглі прыхаваць нават тыя, каго мы раней паважалі за шчырасць, сумленнасць і смеласць у творчасці. Колькі бруду вылілася ў тыя нобелеўскія дні ў расійскім друку! Дарэчы, ніхто з іх ні разу, мякка кажучы, не пашчуваў сваё кіраўніцтва ў сувязі з сітуацыяй у Беларусі, ва Украіне. Дзе тая расійская інтэлігенцыя, якая была ў Расіі нават у самыя змрочныя царскія, сталінскія ці брэжнеўскія часы? Куды падзеліся тыя творцы, не дысідэнты нават, а проста сумленныя творцы, якіх мы ведалі?

Так, сёння Беларусь мае свайго Нобелеўскага лаўрэата. І мы ганарымся тым. Можа быць, яшчэ не ўсе ўсвядомілі, што гэта азначае, але найперш не ўсвядоміла гэтага наша дзяржава, якая вінշуе з нейкімі сумнеўнымі дасягненнямі ці юбілеямі поп-спевакоў суседняй дзяржавы, а сваіх творцаў не заўважае, як не заўважыла — не павіншавала нават — і з атрыманнем Нобелеўскай прэміі нашай суграмадзянкай... Прайшло амаль паўтары гады ад прысуджэння прэміі, кнігі Святланы Алексіевіч выйшлі на дзясятках моў, у дзясятках краінаў — нават самых экзатычных і далёкіх, толькі не ў Беларусі і не па-беларуску, дзе не выходзілі яны ў дзяржаўных выдавецтвах ужо 20 гадоў. Зноў усё аддаецца на водкуп грамадскасці, якая рыхтуе выхад пяцікніжжа Святланы Алексіевіч на грамадскіх пачатках... А чаго варты той факт, што Святлана Аляксандраўна вымушана была заплаціць падатак з Нобелеўскай прэміі — 197 тысяч еўра. Куды пойдуць гэтыя грошы? Ці прасочыць хто? Сумняваюся, што на дабрачыннасць... Дарэчы, сама Святлана Аляксандраўна патраціла амаль такую ж суму на дапамогу многім людзям і арганізацыям. Аднак ніхто гэтага не ўлічыў.

Але вернемся да нашых надзённых спраў. У цэлым прамінулы справаздачны перыяд, калі параўнаць з папярэднім, прайшоў адносна ціха, без асаблівых мітрэнгаў і экстрэмальных сітуацыяў. Не было таго, што здаралася ў мінулыя гады. Згадаем: 2006 год — спроба ліквідаваць нашае аб'яднанне праз Вярхоўны суд. Няўдалая спроба: Саюз беларускіх пісьменнікаў стаў адзінай грамадскай арганізацыяй з больш чым 300 ліквідаваных, якая выйграла суд у дзяржавы. У тым жа годзе — стварэнне праўладнай пісьменніцкай арганізацыі і спроба раскалоць нашыя шэрагі, прымусіць тых, хто працаваў у дзяржаўных установах ды выданнях перайсці ў новаствораны саюз. 2007 год — унясенне сяброў нашай арганізацыі ў так званыя «чорныя спісы» і забарона не толькі публікацыі іх твораў у дзяржаўных выданнях, але і простае згадванне іменаў. 2008 год — ліквідацыя нашага Літфонда і продаж маёмасці без нашага ўдзелу. 2010 год — ультыматум сябрам нашай арганізацыі, якія працуюць у дзяржаўных установах: альбо вы выходзіце з Саюза беларускіх пісьменнікаў, альбо звальняецеся з працы. 2010–2011 гады — арышт і ўвязненне сяброў нашай арганізацыі Уладзіміра Някляева, Алеся Бяляцкага, Аляксандра Фядуты, Паўла Севярынца пасля чарговых прэзідэнцкіх выбараў...

Так, гэтым разам падобных сітуацый не было. Але казаць, што час прайшоў цалкам спакойна, не выпадае: не была б то нашая любімая дзяржава, каб не стварала праблемаў на роўным месцы. Вось самы апошні, самы свежы прыклад: 19 лютага, у нядзелю, роўна за дзень да заканчэння тэрміну выплаты падатку за дармаедства Міністэрства культуры надрукавала пералік творчых саюзаў Рэспублікі Беларусь, і ў ім мы не ўбачылі наш Саюз беларускіх пісьменнікаў. Ёсць у ім праўладны Саюз пісьменнікаў, ёсць аб'яднанні фатографаў, крытыкаў, народных майстроў... Якімі крытэрамі карысталася міністэрства, калі выключала з ліку творчых найстарэйшую арганізацыю, заснаваную яшчэ ў 1934 годзе Янкам Купалам, Якубам Коласам, Кузьмой Чорным ды іншымі класікамі нашай літаратуры? Што гэта, як не чарговы падзел на сваіх ды чужых і не парушэнне Канстытуцыі нашай дзяржавы? І які прыбытак будзе мець дзяржава ад таго, што назвала дармаедамі некалькі дзясяткаў пісьменнікаў? Ці не большую шкоду яна нанесла сабе, свайму іміджу ўжо самім гэтым падзелам творцаў? Засталося цяпер чакаць судоў над пісьменнікамі, якія працуюць месяцамі і гадамі над творамі і якім дзяржава за гэта не плоціць нават ганарараў. Няўжо нікога не навучыў сусветнавядомы суд над паэтам Іосіфам Бродскім? І што гэта, як

Беларуская кніга —

не ганьба на ўвесь свет нашай агульнай дзяржавы, якая любіць называць сябе сацыяльнай... Аднак, спадзяюся, што здаровы розум, нарэшце, пераможа, і Міністэрства культуры ці Вярхоўны суд, ці сам прэзідэнт адменяць гэтую ганебную пастанову і спыняць падзел пісьменнікаў на сваіх ды чужых. А добра было б — і правільна! — калі б быў адменены і дэкрэт «аб дармаедстве» цалкам.

У сувязі з гэтым дэкрэтам і зменамі ў пенсійным заканадаўстве нас турбуе яшчэ адзін момант: творчы стаж пісьменнікаў не ўлічваецца ў так званы страхавы стаж, паводле якога і налічваецца цяпер пенсія. Такім чынам пісьменнікі робіцца двойчы дармаедамі. Разумею, што гэта тычыцца малой колькасці творцаў, бо нават у савецкі час, з тымі высокімі ганарарамі, толькі адзінкі, кшталту Уладзіміра Караткевіча, маглі дазволіць сабе нідзе не працаваць. Але калі гэта тычыцца нават адзінак — мы павінны іх абараніць. А таму прапануем заканадаўчым органам перагледзець артыкул 51 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб пенсійным забеспячэнні» і ўлічваць творчы стаж пры налічэнні пенсіі.

Шаноўныя сябры! Нягледзячы на жыццёвыя мітрэнгі і клопаты, ніхто не адмяняе нашай галоўнай задачы і працы: пісаць добрыя творы, працаваць на будучыню Беларусі. Як працавалі тыя, хто пакінуў нас за мінулыя пяць гадоў. Беларуская літаратура за гэты час панесла цяжкія, непапраўныя страты. Больш няма ў Беларусі Народных паэтаў. Адышлі ў лепшы свет Ніл Сымонавіч Гілевіч і Рыгор Іванавіч Барадулін, якія віталі ўдзельнікаў мінулага нашага з'езда. Няма больш Народных у Беларусі — і ці будуць увогуле, бо дзяржава цішком адмовілася ад прысуджэння гэтага ганаровага звання... Няма побач з намі Івана Пташнікава, Анатоля Кудраўца, Давіда Сімановіча, Веры Вярбы, Уладзіміра Дамашэвіча, Міколы Арочкі, Лідзіі Арабей, Алы Канапелька, Леаніда Маракова... і дзясяткаў, дзясяткаў іншых пісьменнікаў. Але Саюз — жывая істота, на змену тым, хто адышоў, прыходзяць новыя творцы — такі закон... Прыёмная камісія СБП працавала плённа. Усяго за пяць гадоў прынята ў Саюз 79 чалавек. І гэта прытым, што прыёмная камісія вельмі строга ставілася да кандыдатаў. Бо нам няма чым прывабіць новых сяброў — апроч таго, што іх прыём у нашую арганізацыю з'яўляецца своеасаблівым пропускам у свет прафесіяналаў, прызнаннем за прафесійных творцаў. Сёння ў нас няма тых выгодаў, якія давала сяброўства ў Саюзе ў далёкія ранейшыя гады. На жаль, уступіўшы ў Саюз, цяпер можна толькі нажыць сабе лішнія клопаты — праблемы ў кар'еры, у публікацыі і распаўсюдзе сваіх твораў, у наладжванні сустрэчаў з чытачамі. Аднак за гэтыя пяць гадоў не толькі спыніўся пераход сяброў нашай арганізацыі ў праўладны Саюз пісьменнікаў, а пачаўся зваротны працэс. Вярнуліся ў наш Саюз Раіса Баравікова, Андрэй Федарэнка, Алесь Наварыч, Алена Брава, Валерый Гапееў, Віктар Супрунчук, Любоў Турбіна, Леанід Левановіч і інш. — вядомыя ў Беларусі пісьменнікі, якія асноўнай прычынай свайго вяртання называлі тое, што хацелі б быць сярод сваіх сяброў і сапраўдных творцаў. Трэба адзначыць, што прыняцце вышэйзгаданага дэкрэта №3 і тое, што сябры нашай творчай арганізацыі не залічваліся ў лік дармаедаў, не паўплывала на сітуацыю: тых, хто ўступае ў нашую арганізацыю, не стала больш. У 2013 годзе, да прыкладу, да прыняцця дэкрэта, сябрамі Саюза сталі 33 творцы, а ў 2016-м — усяго 14.

Сама сітуацыя, у якой апынуўся наш Саюз, вымагае таго, каб мы самі думалі і дбалі пра сваю будучыню. А гэта найперш праца з творчай моладдзю, якая стала ці не асноўнай у дзейнасці Саюза. Паколькі ў Беларусі дагэтуль няма спецыялізаванай навучальнай установы, дзе вучылі б маладых літаратараў асновам прафесійнай працы, пяць гадоў таму мы стварылі Школу маладога пісьменніка. Заняткі адбываюцца два разы на месяц, прыязджаюць на іх маладыя творцы з усёй Беларусі. Звычайна мы набіраем на курс 20 чалавек, але бывала і больш — 25–26. Гэта звязана з вялікай запатрабаванасцю Школы і высокім статусам яе ў моладзі. Конкурс на паступленне ў нашую Школу больш, чым на філфакі ды журфакі ўніверсітэтаў: 4–5 чалавек на месца. За гэты час Школу скончыла каля 100 маладых творцаў. Кожны выпуск Школы па выніках вучобы меў магчымасць выдаць зборнік сваіх лепшых твораў. Варта выказаць удзячнасць кіраўнікам школы Алене Казловай і Юліі Цімафеевай, выкладчыкам школы — Людміле Рублеўскай, Ганне Бутырчык, Наталлі Паваляевай, а таксама Наталлі Бабінай, якія, пачаўшы практычна з нуля, змаглі распрацаваць цікавую навучальную праграму. Апроч тэарэтычных і практычных заняткаў у Школе праводзяцца і майстар-класы — сустрэчы з вядомымі беларускімі літаратарамі. Наладжаны і кантакты з падобнымі школамі, якія ёсць у Італіі ды Швецы. З мінулага года, па просьбе навучэнцаў, дзеля іх далейшага ўдасканалення, быў створаны другі курс у Школе, на якім застаюцца, як мы жартуем, на другі год, лепшыя з лепшых, цяпер ужо з канкрэтнай мэтай: працай над сваёй першай кнігай.

Безумоўна, не ўсе выпускнікі Школы ў перспектыве змогуць стаць пісьменнікамі. Мы не цешым сябе такой думкаю, але бачым, што ў большасці навучэнцаў даволі высокі творчы патэнцыял, некаторыя з іх пасля выпуску ўжо маюць свае кнігі. Тут будзе дарэчы сказаць пра кнігі. Некалькі гадоў таму мы заснавалі спецыяльную бібліятэчку для пачынаючых «Пункт адліку», у якой ужо выйшла 19 кніг аўтараў-дэбютантаў, а таксама тры зборнікі выпускнікоў Школы, у якіх надрукавана каля 100 маладых творцаў. Яшчэ адзін накірунак дзейнасці па падтрымцы і выяўленні маладых літаратараў — конкурсы. Яны праводзіліся штогадова ў розных жанрах: паэзія, проза, крытыка, публіцыстыка, нон-фікшн. Конкурсы прысвячаліся памяці вядомых творцаў: Янкі Маўра, Антона Луцкевіча, Аляксандра Уласава... Удзел у конкурсе брала розная колькасць моладзі — ад менш чым 20-ці ў конкурсе крытыкаў да больш чым 130-ці ў конкурсе на лепшы паэтычны твор. Дзеля ўганаравання пераможцаў мы шукалі і знаходзілі спонсараў, праводзілі вечарыны, лепшыя творы друкаваліся ў нашых выданнях — часопісе «Дзеяслоў» і «Літаратурнай Беларусі».

Другі важнейшы накірунак дзейнасці Саюза пісьменнікаў — аднаўленне працы з рэгіёнамі і ў рэгіёнах. У пяці абласцях — ва ўсіх, апроч Мінскай — у нас створаны і дзейнічаюць абласныя аддзяленні. Усяго ў рэгіёнах жыве і працуе 171 сябар нашай арганізацыі. Самая буйная філія ў Брэсце, самая малакалькасная, бо была адноўленая толькі ў 2012 годзе, — Магілёўская. Так, яна самая маладая, але і самая актыўная. І тут трэба аддаць належнае старшыні аддзялення Міколу Яцкову, які здолеў з'яднаць усіх творцаў, што жывуць у вобласці, арганізаваць штомесяцовыя сустрэчы з чытаннем твораў і абмеркаваннем іх, выпускам свайго бюлетэня. У кожным аддзяленні ёсць свае лідэры, вакол якіх гуртуюцца пісьменнікі, якія з'яўляюцца першымі памочнікамі і надзейнай апорай кіраўнікоў... На Брэстчыне ў новаабранага старшыні аддзялення Міколы Аляхновіча — гэта Лявон Валасюк, Мікола Аляксандраў, Вадзім Жылко, Мікола Папека, Раіса Раманчук, Аляксей Корнеў, на Віцебшчыне ў Анастасіі Лазебнай — Франц Сіўко, Ірына Жарнасек, Лера Сом, Міхась Міраповіч, на Гомельшчыне ў Анатоля Бароўскага — Яўген Сергіеня, Аляксандр Бардоўскі, Вадзім Болбас, Генадзь Лапацін, на Гродзеншчыне ў Валянціна Дубатоўкі — Аляксей Пяткевіч, Ала Петрушкевіч, Станіслаў Суднік, Юрка Голуб, на Магілёўшчыне ў Міколы Яцкова — Яраслаў Клімуць, Віталь Еўмяньком, Міхась Булавацкі, Тамара Аўсяннікава, Сяргей Украінка... Прашу прабачэння ў прысутных за няпоўны пералік — бо згадаць усіх, каго варта назваць, зразумела, немагчыма, і кожны раз трэба дадаваць: «і іншыя»...

Усе аддзяленні рыхтавалі гадавыя альманахі — своеасаблівыя творчыя справаздачы за год. За прамінулы перыяд выйшла 5 брэсцкіх альманахаў, па чатыры гомельскіх, гродзенскіх і магілёўскіх, і тры віцебскія. Варта адзначыць, што такога раней не было. Выдаваліся альманахі, але раз на дзесяць гадоў, і кожны з іх стаў рарытэтам і гонарам мясцовых пісьменнікаў. А тут — фактычна перыядычнае выданне. Мы сумняваліся: ці хопіць дзеля гэтага творчых сілаў? Аказалася — не толькі хапіла: альманахі сталі тым падмуркам, які яднае ды актывізуе працу і саміх аддзяленняў. Кожны альманах шырока рэкламуецца ў абласцях, кантакты з мясцовымі ўладамі дазволілі праводзіць сотні сустрэчаў з чытачамі. Прэзентацыі гомельскага альманаха «Палац» праходзілі ў знакамітым гомельскім Палацы, віцебскай «Ратушы» — у Ратушы, гродзенскага «Новага замка» — у Новым замку... Вітаем мы і ініцыятывы па правядзенні мясцовых фестываляў, конкурсаў, прэміяў, па выданні кніг сваіх сяброў. Абласныя аддзяленні сталі актыўней кантактаваць са сваімі суседзямі з Украіны, Расіі, Польшчы і Летувы, выпускаць сумесныя зборнікі, рабіць узаемапераклады.

Шаноўныя сябры! Без кніг — няма творцы. Ненадрукаваныя творы — як ненароджаныя дзеці... Больш за тое, пакуль яны не апублікаваныя — «трымаюць» творцу і не даюць ісці далей, працаваць, развівацца... У нашай краіне засталіся дзяржаўныя выдавецтвы. Але, на жаль, не для сяброў нашага Саюза. У гэтай зале прысутнічаюць, пэўна, адзінкі, у каго кнігі выйшлі за кошт дзяржавы. У асноўным — у старэйшых літаратараў у так званай «Школьнай бібліятэцы». Для абсалютнай большасці пісьменнікаў нашага аб'яднання дзяржаўныя выдавецтвы зачыненыя...

На нашых з'ездах вы чулі шмат абяцанняў, маўляў, прыносьце рукапісы — і мы іх надрукуем. Пяць гадоў таму, з гэтай трыбуны, ніхто нічога нікому не абяцаў, ведаючы, у якіх цяжкіх умовах мы знаходзімся. Аднак, разумеючы важнасць гэтай задачы, мы вырашылі самі шукаць сродкі на выданне кніг. І вось вынік: пры Саюзе створаны некалькі кніжных бібліятэчак, у якіх друкуюцца кнігі нашых сяброў. У «Кнігарні пісьменніка» за апошнія пяць гадоў выйшла 74 кнігі, у «Пункце адліку» — 19, у серыі для дзетак «Каляровы ровар» — 13, у бібліятэчцы часопіса «Прайдзісвет» — 8, у бібліятэчцы часопіса «Дзеяслоў» — 6. Усяго разам выйшла сто дваццаць кніг. Фактычна ў кожнага чацвёртага з сяброў СБП у той ці іншай серыі выйшлі кнігі. Прычым перавагу мы аддавалі пісьменнікам з рэгіёнаў, з абласных аддзяленняў і жанчынам, разумеючы, што ім выдаць свае кнігі ў сённяшніх умовах найцяжэй. Ніколі раней Саюз пісьменнікаў не выдаваў такой колькасці кніг сваіх сяброў. Разумею, што гэта мала, што большасць падумала пра сябе... Аднак, давайце парадуемся, што гэта сёння ўвогуле стала магчымым.

Дадам яшчэ, што пры спрыянні СБП за гэты час выйшла 25 электронных кніг і 7 аўдыёкніг. Гэта новая для нас справа, але мы будзем яе пашыраць. У сувязі з выданнем аўдыёкніг Васіля Быкава «Пакахай мяне, салдацік», «Бліндаж» і «У тумане» Саюз беларускіх пісьменнікаў і прастора Kniharnia.by прэзентавалі новы аўдыёпраект «Лета з Быкавым» і прадставілі гэтыя кнігі на бясплатнае спампаванне ў папулярных аўдыёфарматах. Тэксты агучылі акцёры Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Але вярнуся да друкаваных кніг. Сярод іх не было выпадковых. Кожная па-свойму адметная і заўважаная чытачамі. Шмат з іх наміналіся на розныя прэміі, траплялі ў шортлісты. Варта згадаць найперш кнігі Віктара Казько «Час збіраць косці», Таццяны Барысік «Жанчына і леапард», Алеся Пашкевіча «Рух», Валянціны Аксак «Дзікая сліва», Міхася Скоблы «Саркафагі страху», Людмілы Рублеўскай «Сутарэнні Ромула», Анатоля Івашчанкі «Анаталогія», Кацярыны Оаро «Сарочае радыё», Уладзя Лянкевіча «70 адсоткаў вады» і многія іншыя...

Мы ганарымся тым, што друкуюцца і выходзяць кнігі нашых аўтараў з нашай дапамогай. Але згадаем тут і пра наклады гэтых кніг. У асноўным — 200–400 асобнікаў паэзія, 300–500, у рэдкім выпадку 1000 — проза і столькі ж дзіцячая літаратура. Адну з асноўных прычынаў кожны можа назваць адразу, яна навідавоку: сітуацыя з мовай. Але не трэба адкідваць і іншую: дзяржаўны манапаліст «Белкніга» не дужа ахвотна бярэ на распаўсюд кнігі незалежных выдавецтваў. І прадавацца яны могуць толькі ў Мінску ды, у лепшым выпадку, у абласных цэнтрах. У раёны ж практычна не трапляюць. У Мінску — у асноўным у незалежных кнігарнях, якіх не так і шмат, ды ў незалежных распаўсюднікаў, якіх таксама можна пералічыць на пальцах адной рукі. Што ж тычыцца бібліятэк, то нашыя кнігі амаль зусім не даходзяць туды. Дырэктары бібліятэк, нават калі ў межах пэўнай акцыі мы прапануем ім нашыя кнігі бясплатна, каб хоць такім чынам яны траплялі да чытачоў, адмаўляюцца браць іх. Адсюль і зніжэнне накладаў.

Захаваць дасягнутае і паціху-патроху развіваць новае — вось галоўны прынцып рэдакцыйна-выдавецкай дзейнасці СБП. У 2002 годзе мы страцілі ўсё, што мелі. Не па сваёй, вядома, волі, так зрабіла дзяржава. Для маладзейшых, па трапным вызначэнні Сяргея Іванавіча Законнікава, так званая «касцянізацыя» літаратурна-мастацкіх выданняў ужо амаль нічога не гаворыць. А гэта быў адзін з першых выклікаў нашаму Саюзу. Мы выстаялі. І вось ужо 15 гадоў выходзіць часопіс «Дзеяслоў», дзевяць гадоў мы маем свой газетны дадатак «Літаратурная Беларусь», — за што вялікі дзякуй светлай памяці Аляксею Сцяпанавічу Каралю і цяперашняму рэдактару штотыднёвіка «Новы час» Аксане Мікалаеўне Колб. У сярэднім за год у часопісе і газеце друкуецца больш за дзвесце аўтараў са сваімі мастацкімі творамі — раманамі, аповесцямі, апавяданнямі, вершамі, крытычнымі, гістарычнымі, літаратуразнаўчымі артыкуламі. Разумеем, што адна газета і адзін часопіс — мала для сотняў сяброў Саюза, улічваючы, што для абсалютнай большасці такія агульнадзяржаўныя выданні, як «Полымя», «Маладосць», «Нёман», «Бярозка» ды іншыя — зачыненыя. Аднак маем тое, што маем. Зрэшты, за апошні час з'явіліся і новыя выданні — бюлетэнь «Кніганоша», часопіс для дзяцей «Гарбузік», ТБМ выдае часопіс маладых літаратараў «Верасень», дзе друкуюцца ў асноўным творы сяброў нашага Саюза. Дадам яшчэ, што пачаў выходзіць і гадавік «Кніганоша» на англійскай мове, які рассылаецца з мэтай знаёмства замежных выдаўцоў з найноўшымі беларускімі кнігамі.

аснова адзінства нашай нацыі

Усё згаданае — папяровыя выданні. Аднак усё больш важкую і важную ролю ў нашым жыцці пачынае адыгрываць інтэрнэт. У той сітуацыі, у якой мы апынуліся, калі абсалютнай большасці пісьменнікаў фактычна няма доступу да дзяржаўнага радыё і тэлебачання, мы асаблівае значэнне надаем нашаму сайту. Сайт СБП абнаўляецца кожны дзень (у сярэднім з'яўляецца ад 5 да 7 навінаў, аўтарскіх і перапостаў). Але наш сайт — не інфармацыйны, гэта сайт арганізацыі. Таму асноўная ўвага надаецца асвятленню падзеяў, што адбываюцца ў нас — вечарынаў, юбілеяў, выступаў, выхаду новых кніг ды інш. СБП мае афіцыйныя старонкі ў Facebook, Vkontakte, Twitter, Livejournal. У Фэйсбуку мы маем больш 4 200 падпісчыкаў і больш за тысячу Vkontakte.

Урачысты сход Рады СБП з нагоды 80-годдзя арганізацыі. Чэрвень 2014 г. Фота А. Казловай

Пад крылом нашай арганізацыі працуе электронны часопіс перакладной літаратуры «Прайдзісвет», вакол якога аб'ядналіся лепшыя перакладчыкі. Штогод выходзіць мінімум два нумары электроннага часопіса, дзе друкуюцца пераклады з дзясяткаў моў свету на беларускую. Такім чынам ёсць магчымасць друкаваць свае пераклады і расці прафесійна ў маладых перакладчыкаў... Ужо некалькі гадоў пры СБП працуе таксама інтэрнэтнае «Літаратурнае Радыё», дзе сёння можна пачуць галасы больш чым 90 беларускіх творцаў розных узростаў, якія самі агучылі свае творы.

Шаноўныя сябры! Не раз даводзілася чуць зварот да пісьменнікаў: дайце сваю «Вайну і мір»! Нібыта менавіта гэткага твора чакаюць ад пісьменнікаў чытачы. Кожная літаратура — самадастатковая. У кожнай літаратуры свае геніі і свае аўтарытэты. Не абдзеленая імі і сучасная беларуская літаратура. У апошнія гады высокія і прэстыжныя еўрапейскія прэміі за свае кнігі, апроч Святланы Алексіевіч, атрымлівалі Уладзімір Арлоў, Ігар Бабкоў, Уладзімір Някляеў... Дарэчы, за апошнія 15 гадоў ад Беларусі намінантамі на Нобелеўскую прэмію былі таксама Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін, Алесь Разанаў, Уладзімір Някляеў. Такога шырокага прадстаўніцтва і прызнання не мела ні адна краіна-суседка.

Беларуская літаратура робіцца ўсё шырэй вядомай у свеце дзякуючы перакладам на іншыя мовы. Мы можам ганарыцца, што за прамінулыя пяць гадоў па-ангельску выйшлі кнігі Васіля Быкава, Алеся Адамовіча, Наталкі Бабінай, Вальжыны Морт, Віктара Марціновіча; па нямецку — Алеся Разанава, Артура Клінава, Зміцера Вішнёва, Віктара Марціновіча, Алены Брава; па-польску — Уладзіміра Арлова, Уладзіміра Някляева, Віктара Сазонава, Ігара Бабкова, Міхася Андрасюка; па-шведску — Дзмітрыя Строцава, Андрэя Хадановіча, Дзмітрыя Плакса, Артура Клінава; па-ўкраінску — Андрэя Хадановіча, Алеся Пашкевіча, Наталкі Бабінай... Як бачыце, у гэтым спісе няма згадкі пра пераклады кніг нашых аўтараў на рускую мову. Гэта тэндэнцыя апошняга часу. Калі і выходзілі кнігі беларускіх аўтараў па-руску ў гэты перыяд, дык у Беларусі, альбо калі ў Расіі — дык не сучаснікаў, а ў асноўным нашых класікаў: Васіля Быкава, Уладзіміра Караткевіча, Алеся Адамовіча... Аднак, друкуючы, да прыкладу, творы Васіля Быкава, у розных бібліятэчках кшталту «Русская военная книга», выдаўцы нават не пазначалі, што гэта пераклад з беларускай, залічваючы Васіля Быкава ў лік расійскіх пісьменнікаў... На жаль, з кожным годам нашыя сувязі з суседняй рускай літаратурай і пісьменніцкімі саюзамі Расіі звужаюцца і збядняюцца.

На жаль, не можам пахваліцца пашырэннем нашай супрацы і з беларускімі дзяржаўнымі ўстановамі. Стала ўжо кепскай традыцыяй не запрашаць Саюз беларускіх пісьменнікаў да ўдзелу ў Мінскім кніжным кірмашы. Там правіць рэй Саюз праўладны. Але апошнім часам мы пастаянна ўдзельнічаем у кніжных кірмашах у Франкфурце на Майне, Гётэборгу, Варшаве, Львове, Вільні, Кіеве, Беластоку. Да прыкладу, у мінулым годзе была распрацавана і праведзена асобная кампанія па рэкламе кніг беларускіх аўтарак. На кніжных кірмашах у Гётэборгу, Варшаве, Львове, Франкфурце свае кнігі прадстаўлялі Валянціна Аксак, Алена Брава, Наста Кудасава, Марыя Роўда, Таццяна Скарынкіна. І ўсё гэта рабілася і робіцца абсалютна без удзелу беларускай дзяржавы. На жаль, у нас няма такой структуры, як Польскі альбо Шведскі інстытуты, ці Інстытут Гётэ, якія займаюцца прэзентацыяй і рэкламай лепшых кніг, што выйшлі ў іхніх краінах. А даўно прыйшоў час стварыць і ў нашай краіне падобную арганізацыю, якая займалася б не толькі прэзентацыяй і выданнем лепшых беларускіх кніг, але і арганізацыяй курсаў па вывучэнні беларускай мовы. Бо вялікая нашая бяда на сёння — тое, што вельмі мала ёсць у Еўропе і свеце знаўцаў беларускай мовы і перакладчыкаў з яе. Фактычна, адзінкі, і самі па сабе, без удзелу дзяржавы, яны не з'явяцца...

Высокі з'езд! Вяртаючыся да «задачы» напісаць значны твор, скажу, што вялікае бачыцца на адлегласці і не заўсёды сучаснікі маглі годна ацаніць створанае пісьменнікамі. Не буду прыводзіць гістарычныя прыклады, як часам успрымалася тое, што сёння лічыцца класікай. Разгляд створанага за гэтае пяцігоддзе нашымі пісьменнікамі пачну з буйнога жанру — раманаў. Просты пералік самага заўважанага крытыкамі і чытачамі з надрукаванага: «Назаві сына Канстанцінам» Леаніда Дайнекі, «Перад Патопам» Эрнэста Ялугіна, «Рурыкавічы і Рагвалодавічы» Генрыха Далідовіча, «Золата забытых магіл» Людмілы Рублеўскай, «Аўтамат з газіроўкай з сіропам і без...» Уладзіміра Някляева, «Сімъ победиши» Алеся Пашкевіча, «Праклён» і «Ноч Цмока» Валеры Гапеева, «Паўночны вецер для спелых пладоў» Юры Станкевіча, «Грэх» Алеся Усені, «Чорны кот» Валерыя Казакова, «Завярэшыць гештальт» Макса Шчура, «Рай даўно перанаселены» Алены Брава, «Воляй абраны» і «Кузня» Анатоля Бароўскага, «План Бабарозы» Паўла Касцюкевіча, «Цана Еўропы, або Гісторыі Вільмана» Славаміра Адамовіча, «Сфагнум», «Мова», «Возера радасці» Віктара Марціновіча, «Багуславія» Сяргея Астраўца, «Шклатара» Артура Клінава...

Сапраўдныя падзеяй сталі кнігі прозы Марыі Роўды «Клінічны выпадак, альбо Дарэмныя ўцёкі», Андрэя Федарэнкі «Вёска» і «Сечка», Сяргея Абламейкі «Дом літаратара», Сяргея Дубаўца «Сіні карабель у блакітным моры плыве», Алеся Пашкевіча «Рух», Міколы Захаранкі «І тады ўдарыў бом», Уладзіміра Сцяпана «Адна капейка», Алы Петрушкевіч «Пра тое, што люблю», Лявона Вольскага «Краіна Міларусь», Паліны Качатковай «Матылі», Леаніда Маракова «Непамяркоўныя», Вінцэся Мудрова «Багун»...

У жанры аповесці плённа працавалі Уладзімір Арлоў, Віктар Карамазаў, Леанід Дранько-Майсюк, Алена Брава, Міхась Зізюк, Франц Сіўко, Алесь Паплаўскі, Уладзіслаў Ахроменка, Зміцер Вішнёў, Аляксей Філатаў, Віталь Еўмяньков, Дзмітрый Падбярэзскі.

У жанры апавядання ў нас найбагацейшыя традыцыі, і сёння ў ім працуюць дзясяткі найцікавых празаікаў, якімі можа ганарыцца любая літаратура: Вінцэсь Мудроў, Уладзімір Сцяпан, Андрэй Федарэнка, Адам Глобус, Анатоль Бутэвіч, Уладзімір Сіўчыкаў, Сяргей Вераціла, Алесь Наварыч, Ігар Сідарук, Максім Клімковіч, Валянцін Дубатоўка, Вячаслаў Лапцік, Андрэй Паўлухін, Таццяна Будовіч-Барадуля, Павел Ляхновіч, Галіна Багданава, Сяргей Абламейка, Лявон Вольскі, Уладзімір Міхно, Павел Касцюкевіч, Наталка Харытанюк, Міхась Андрасюк, Ева Вежнавец, Мікола Ільючык, Сяргей Рублеўскі, Уладзіслаў Ахроменка, Наталка Бабіна, Марыя Вайцяшонак, Юры Несцярэнка, Севярын Квяткоўскі, Віктар Сазонаў, Мікола Ільлючык... І іншыя, і іншыя, і іншыя...

Асобна назаву маладзейшых празаікаў, тых, хто ўжо годна пра сябе заявіў, і тых, хто толькі ідзе ў літаратуру ды робіць першыя крокі ў прозе: Ксенія Шталянкова, Кацярына Оаро, Алена Казлова, Марына Яўсейчык, Зараслава Камінская, Кася Дземянчук, Андрэй Пакроўскі.

З часоў Купалы, Коласа, Багдановіча, Дубоўкі, Танка — Беларусь заўсёды ганарылася сваёй паэзіяй, якая традыцыйна мела грамадзянска-патрыятычнае, нацыянальна-асветніцкае, узнёсла-лірычнае гучанне. Ідуць гады, але задачы літаратуры і паэзіі ў прыватнасці не змяняюцца. Хіба дадаецца больш праніклёнасці ў галасах паэтаў, асабліва жанчын, ды моладзь смялей ідзе на эксперымент, часам зусім адыходзячы ад сілаба-тонікі да белага верша і верлібра. Пра гэта сведчаць кнігі і публікацыі ў газетах і часопісах нашых паэтаў Анатоля Вярцінскага, Раісы Баравіковай, Сяргея Законнікава, Васіля Зуёнка, Уладзіміра Някляева, Алеся Разанава, Уладзімера Арлова, Леаніда Дранько-Майсюка, Сяргея Панізніка, Алеся Каско, Галіны Каржанеўскай, Дануты Бічэль, Васіля Жуковіча, Юркі Голуба, Фелікса Баторына, Ірыны Багдановіч, Валерыя Дубоўскага, Сержука Сыса, Людкі Сільновай, Генадзя Лапаціна і многіх-многіх іншых, — а таксама маладзейшых паэтаў: Ірыны Хадарэнка, Усевалада Сцебуракі, Анатоля Івашчанкі, Вольгі Гронскай, Алеся Емяльянава-Шыловіча, Сяргея Прылуцкага, Анхелы Эспіносы Руіс, Вікі Трэнас, Юліі Цімафеевай, Таццяны Нядбай, Антона Рудака...

Заўважнай з'явай у сучаснай беларускай паэзіі сталі новыя зборнікі Леаніда Галубовіча «Поўня», Насты Кудасавай «Маё невымаўля», Уладзіміра Някляева «Проста вершы», Аксаны Спрынчан «ЖываЯ», Сяргея Украінкі «9 granaў», Наталлі Русецкай «Каштаны ў кішэнях», Міхася Скоблы «Камізэлька для месяца», Усевалада Сцебуракі «Бег па самаадчуванні», Анатоля Івашчанкі «Хай так», Анатоля Брусевіча «Апошні дзень», Алены Ігнацюк «Будзе ўсё наадварот», Міколы Кандратава «Кроплі дажджу».

І старэйшыя, і маладзейшыя творцы шукаюць новыя шляхі ў паэзіі, каб паўней перадаць свае адчуванні. Па-іншаму, з новымі запамінальнымі фарбамі загучалі ў апошнія гады вершы Аксаны Данільчык, Валянціны Аксак, Рыгора Сітніцы, Віктара Яраца, Алеся Клышкі, Валеры Куставай, Васіля Жуковіча, Лявона Валасюка, Марыі Баравік, Анатоля і Васіля Дэбішаў, Тамары Аўсяннікавай, Антаніны Хатэнка, Ярыны Дашынай, Людмілы Паўлікавай-Хейдаравай, Валянціны Осіпавай, Сяргея Панізніка, Марыны Наталіч, Веры Буланды, Ларысы Раманавай ды іншых.

Прыемна ўсведамляць, што беларуская паэзія жыве і развіваецца далёка за межамі нашай краіны. З Польшчы радуюць сваімі цудоўнымі творамі Алесь Барскі, Ян Чыквін, Віктар Швед, Надзея Артымовіч, Міра Лукша, Андрэй Сцепанюк, Юрка Буйнюк і маладая Кася Сянкевіч. Са Швецыі — Дзмітрый Плакс. З Украіны — Іна Снарская. З Летувы — Алег Мінкін. З ЗША — Сяржук Сокалаў-Воюш.

Усё мацней і паўней заяўляе пра сябе не толькі ў Беларусі, але і ў свеце паэзія Алеся Разанава, Вальжыны Морт, Андрэя Хадановіча, Веры Бурлак, Віктара Жыбуля, Віталя Рыжкова, Дзмітрыя Дзмітрыева, Віктара Слінкі, Дзмітрыя Строцава, Ігара Кулікова, Іллі Сіна, Віктара Сямашкі, Вольгі Гапеевай ды дзясяткаў іншых — найперш маладзейшых — літаратараў.

За апошнія гады без дзяржаўнай дапамогі мы маем па-беларуску анталогіі сучасных украінскай, літоўскай, латвійскай, аўстрыйскай, шведскай, польскай, амерыканскай, грузінскай, кітайскай літаратур, рускай рок-паэзіі, маем у перакладзе на беларускую мову кнігі Артура Конан-Дойла, Густава Майрынка, Фрыдрыха Ніцшэ, Оскара Уайлда, Сяргея Жадана, Этгара Керэта, Уладзіміра Высоцкага, Рышарда Капусцінскага, Мішэля Уэльбека, Льюса Клайва Стэйплза і цэлыя бібліятэчкі кніг з польскай літаратуры: Багдана Задуры, Эвы Ліпскай, Галіны Пасвятоўскай, Рышарда Крыніцкага, а таксама чэшскай літаратуры: Міхала Вівэга, Ірэны Доўжыкавай, Багуміла Грабала... Гэта вынік плённай дзейнасці дзясяткаў нашых перакладчыкаў, сярод якіх вылучаюцца адданай творчай працай, без надзеі на шчодрае ўганараванне, — Васіль Сёмуха, Лявон Баршчэўскі, Уладзімер Арлоў, Анатоль Бутэвіч, Андрэй Хадановіч, Павел Касцюкевіч, Валерый Стралко,

Беларуская кніга —

Уладзімір Папковіч, Галіна Дубянецкая, Сяргей Сматрычэнка, Алена Таболіч, Дмітрый Плакс, Яўген Бяласін, Уладзімір Сіўчыкаў, Міхась Булавацкі, Зміцер Колас, Арцём Арашонак, а таксама дзякуючы творчай актыўнасці моладзі з суполкі, што згуртавалася вакол інтэрнэт-часопіса перакладной літаратуры «Прайдзісвет».

Асобна варта згадаць і тое, што дзякуючы перакладчыкам мы цяпер маем па-беларуску «Калевалу» (пераклаў з фінскай Якуб Лапатка), «Рыгведу» (пераклаў з санскрыта Ігар Кулікоў) і «Бэўвульфа» (пераклаў са стараангельскай Антон Францішак Брыль). У нашай «Кнігарні пісьменніка» выйшлі два зборнікі Андрэя Хадановіча «Разам з пылам» і Лявона Баршчэўскага «І боль, і радасць» з перакладамі дзясяткаў паэтаў сусветнай велічыні.

Зутварэннем пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў секцыі літаратуры нон-фікшн ці, па іншаму, літаратуры факту (альбо нявыдуманай літаратуры), ажывілася і дзейнасць аўтараў, якія ствараюць у гэтым жанры. Тут некалькі напрамкаў працы: гістарычна-пазнавальны, мемуарна-літаратуразнаўчы, прыродазнаўча-экалагічны, публіцыстычна-эсэістычны. Вылучаецца гістарычны, у якім працавалі Уладзімер Арлоў (згадаем ягоныя шыкоўныя кнігі «Краіна Беларусь» і «Краіна Беларусь: Вялікае Княства Літоўскае», «Айчына: маляўнічая гісторыя», цудоўна аздобленыя дзякуючы супрацы з вядомымі мастакамі), Наталля Гардзіенка (серыя кніг паводле дакументаў БНР), Сяргей Чыгрын, які выдаў з дзясятак кніг пра сваю родную Слонімшчыну, Міхаіл Валодзін з кнігамі пра Мінск, Леанід Маракоў з серыяй кніг пра рэпрэсаваных беларускіх літаратараў, мастакоў, святароў, культурных і дзяржаўных дзеячаў, медыкаў і найважнейшай ягонай працай –двухтомнікам пра «Галоўную вуліцу Мінска», — праспект Незалежнасці, а таксама кнігі, якія выйшлі ў серыі «Радыё Свабода»: Зміцера Бартосіка, Валера Каліноўскага, Сяргея Дубаўца, даследаванні Анатоля Трафімчыка, Генадзя Сагановіча, Андрэя Янушкевіча, Алеся Краўцэвіча, Язэпа Янушкевіча, Рычарда Бялячыца, Аляксея Белага і многіх іншых.

Атрымаў сваё далейшае развіццё і адзін з самых запатрабаваных сёння жанраў і самых чытаных — эсэістыка. Часта ён мяжуе з так званай блогавай літаратурай і адгукаецца на самыя надзённыя праблемы нашага жыцця. Тут варта найперш назваць Міхася Скоблу, Сяргея Астраўца, Арсена Ліса, Уладзіміра Сіўчыкава, Алеся Гібка-Гібкоўскага, Аляксандра Лукашука, Уладзіміра Мароза, Алеся Бяляцкага, Сяргея Ваганава, Аляксандра Тамковіча, Паўла Севярынца, Ціхана Чарнякевіча, Ірыну Багдановіч, Уладзіміра Ягоўдзіка, Сяргея Харэўскага, Валянціна Акудовіча, Юрыя Несцярэнку, Анатоля Астапенку, Тацяну Скарынкіну.

Адна з самых папулярных у свеце — мемуарная і жыццёапісальная літаратура, на жаль, у нас развітая і прадстаўленая ў меншай ступені. Пэўна, не хочуць беларусы раскрываць, выносіць у шырокі свет сваё жыццё, жыццё сваіх блізкіх і знаёмых. Найбольш плённа працуе ў гэтым жанры Сяргей Шапран. Варта толькі назваць ягоныя кнігі апошніх гадоў: двухтомавік пра жыццё і творчасць Васіля Быкава, кнігу інтэрв'ю «Тры мяхі дзядзькі Рыгора, альбо сам-насам з Барадуліным», падрыхтаваную ім кнігу ўспамінаў пра Генадзя Бураўкіна «Перадусім Беларусь». Дзеля знаёмства беларусаў з мемуарнай літаратурай нашых папярэднікаў шмат робіць выдавецтва «Лімарыус» і ў прыватнасці Аляксандр Фядута ды Міхась Скобла.

Дзякуючы іх намаганням мы маем магчымасць пазнаёміцца з успамінамі і эпісталярнай спадчынай Зоські Верас, Яўгена Ціхановіча, Мікалая Улашчыка, Ларысы Геніюш, Міхася Стральцова, Васіля Стомы, Янкі Запрудніка, Марыі і Аляксандра Стагановічаў, Міхася Стральцова. З іншых выданняў, якія належаць да гэтай плыні, можна назваць кнігі Уладзіміра Някляева «Знакі прыпынку», Ніла Гілевіча «У віры быцця», Барыса Сачанкі «Пад сузор'ем сярпа і молата», дзённікі ў трох тамах Рыгора Барадуліна, падрыхтаваныя Наталляй Давыдзенка.

Новы штуршок да развіцця беларускай дзіцячай літаратуры далі пераклады са шведскай мовы. За апошні час выйшлі кнігі шведскіх аўтараў Ульфа Нільсана «Найлепшы спявак у свеце», Сары Лундберг «Віта Белая Крэска», Ульфа Старка «Дыктатар», тры кнігі Свена Нурквіста з серыі пра Пэтсана. Асабліва яркай падзеяй стаў выхад кнігі шведскай пісьменніцы Эвы Суса «Снежны чалавек у Мінску». Спадарыня Эва раней выдала кніжку пра снежнага чалавека па-беларуску і пабыла ў нас на прэзентацыях. Ёй так спадабалася Беларусь і яе жыхары, што ў сваёй новай кнізе яна скіравала свайго героя ў Мінск і захацела, каб афармленне кнігі зрабіў беларускі мастак. Саюз беларускіх пісьменнікаў наладзіў адмысловы конкурс, па выніках якога перамагла маладая мастачка Кацярына Дубовік. У Мінску і Горадні прайшлі прэзентацыі гэтай кнігі з удзелам аўтарак.

Адбыўся і спецыяльны конкурс для дзіцячых пісьменнікаў, пераможцы якога Дар'я Вашкевіч і Вольга Гапеева змаглі з нашай дапамогай выдаць сваe кнігі. Сярод іншых здабыткаў беларускай дзіцячай літаратуры за гэты перыяд назавем кнігі Андрэя Хадановіча «Нататкі таткі», Аляксея Шэіна «Сем камянёў», Надзеі Ясмінскай «Сем ружаў», а таксама новыя кнігі Міхася Зізюка, Алены Масла, Раісы Баравіковай, Валерыя Гапеева, Стасі Наркевіч, Івана Мельнічука, Пятра Васючэнкі.

І, нарэшце, згадаем пра той творчы спектр, які прафесійна і аператыўна ацэньвае наш літаратурны набытак — пра праблемы ў развіцці сучаснай беларускай крытыкі. Яна ўсё больш сыходзіць у кароткія жанры, а то і ўвогуле ў блогі. Даўно няма шырокіх аглядных артыкулаў, у якіх адсочваліся б агульныя тэндэнцыі ў развіцці і стане літаратуры. Крытыка «пераходзіць» у літаратуразнаўства ці гісторыю літаратуры. Зразумела, адмоўна ўспрымаецца ўжо само слова «крытыка», якое ад пачатку ўтрымлівае нібыта негатыў у стаўленні да твора ці творцы. Хоць гэта зусім не так: ад крытыка чакаецца найперш глыбокі аналіз твора, што патрабуе ўдумлівага, а не павярхнёвага прачытання, добрай адукацыі і пэўнага досведу. Пагодзімся і з тым, што на сёння крытыка — адзін з самых няўдзячных жанраў: сяброў наўрад ці нажывеш сваім артыкулам, а вось ворагаў — дакладна... Мы спрабавалі абудзіць цікавасць да крытыкі з дапамогай спецыяльных конкурсаў. Прэмія імя Гедройца ды іншыя прэміі і конкурсы таксама ў пэўнай ступені паспрыялі аднаўленню цікавасці да гэтага жанру.

Тым не менш, і ў галіне крытыкі і літаратуразнаўства ёсць поспехі, ёсць імёны, на якія звяртаюць увагу чытачы, да якіх прыслухоўваюцца пісьменнікі. Мы ўдзячныя тым, хто працуе ў гэтых жанрах: Міхасю Мушынскаму, Васілю Жураўлёву, Сцяпану Лаўшуку, Леаніду Галубовічу, Арсену Лісу, Вячаславу Рагойшу, Людміле Сінькоўай, Аляксею Пяткевічу, Людміле Рублеўскай, Анатолю Сідарэвічу, Галіне Тычка, Ірыне Шаўляковай, Але Сямёнавай, Пятру Васючэнку, Але Петрушкевіч, Івану Штэйнеру, Алесю Бяляцкаму, Сяргею Кавалёву, Але

Брадзіхінай, Наталлі Якавенка, Анатолю Трафімчыку, Ціхану Чарнякевічу, Ганне Янкута, Марыі Мартысевіч, Маргарыце Аляшкевіч, Алесе Лапіцкай, Марыне Весялуха, Насце Грышчук...

Значную частку працы сакратарыята СБП займалі падрыхтоўка і правядзенне літаратурных фестываляў, прэзентацыяў кніг, вечарынаў памяці і адзначэнне юбілеяў нашых пісьменнікаў. Цяжка нават пералічыць зробленае ў гэтым напрамку. Мы па праву можам ганарыцца паэтычным фестывалем імя Міхася Стральцова «Вершы на асфальце». На яго мы запрашаем паэтаў з усяго свету. За апошнія гады да нас у Мінск прыязджалі творцы з Украіны, Латвіі, Літвы, Швецыі, Новай Зеландыі, Расіі, Эстоніі, Польшчы, Германіі, Ізраіля, Чэхіі, Нарвегіі, Славакіі, а таксама з усіх абласцей Беларусі. Фестываль ператвараецца ў шэраг розных мерапрыемстваў, дзе ёсць магчымасць паказаць сябе кожнаму. Гэта і чытанне новых вершаў, і прэзентацыі новых кніг, і паэтычныя спаборніцтвы-слэмы, і нават «Ноч паэзіі»...

Варта назваць і арганізаваныя намі вечарыны, прысвечаныя памяці Рыгора Барадуліна, Генадзя Бураўкіна, Анатоля Кудраўца, Алеся Адамовіча, Барыса Сачанкі, Ніла Гілевіча, Уладзіміра Караткевіча, Давіда Сімановіча і многіх іншых, а таксама вечарыны памяці пісьменнікаў, бязвінна рэпрэсаваных у сумнавядомыя 30-я гады. Прайшлі дзясяткі юбілейных вечарын, прысвечаных як асобным аўтарам, так і значным літаратурным падзеям. Вылучу адзначэнне 80-годдзя нашай арганізацыі. Да гэтай падзеі мы падрыхтавалі і выпусцілі каляндар «Першапачатак», у якім у фальклорных вобразах былі сфатаграфаваныя нашыя вядомыя пісьменнікі, у тым ліку Рыгор Барадулін як Дамавік, Генадзь Бураўкін як казачнік Бай... Паводле фотаздымкаў, якія зрабіў паэт і фотамайстар Валеры Дубоўскі, прайшла фотавыстава ў Нацыянальным гістарычным музеі. Згадаю таксама вечарыны з нагоды юбілея нашага выдання «Літаратурная Беларусь», з нагоды 70-годдзя ўтварэння Гродзенскага аддзялення СБП, з нагоды 30-годдзя літаратурнага аб'яднання «Тутэйшыя», тыдзень Вярцінскага да 85-годдзя шаноўнага Анатоля Ільіча...

Апроч таго, праводзіліся і міжрэгіянальныя сустрэчы ды сумесныя фестывалі: паэтычны фестываль у вёсцы Маркава на Міншчыне, прысвечаны паэтцы Тацціяне Сапач, свята паэзіі ў Гарошкаве на Гомельшчыне — на радзіме паэта Анатоля Сыса, паэтычны фестываль у Вайцюшках «Салаўё» на Гродзеншчыне, «Вялікае Княства Паэзіі» ў Мінску, у Зэльве — у гонар Ларысы Геніюш, у Белаазёрску– памяці Ніны Мацяш. Мы вітаем таксама з'яўленне цікавых мясцовых ініцыятываў кшталту ўручэння штогадовай «Мядовай літаратурнай прэміі» ў Брэсце, Геніюшаўскіх чытанняў у Каложскай царкве ў Гродне, фестывалю «Пісьмянкоў луг» на Магілёўшчыне і па магчымасці прымаем у іх удзел.

У Мінску і рэгіёнах рэгулярна адбываліся прэзентацыі кніг, літаратурных альманахаў, сустрэчы з аўтарамі, юбілейныя вечарыны, вечарыны памяці. Усяго за справаздачны перыяд прайшло больш за 3000 такіх імпрэзаў у больш чым 130 гарадах і вёсках Беларусі, у якіх узялі ўдзел больш за 200 пісьменнікаў.

Аднак арганізаваць падобнае па-ранейшаму застаецца задачай няпростай. Той ліст, які быў накіраваны ў школы і бібліятэкі ад імя міністэрстваў культуры і адукацыі пра забарону правядзення сустрэч чытачоў з пісьменнікамі нашага Саюза па-ранейшаму дзейнічае. У гэтай справе шмат што залежыць ад пазіцыі кіраўнікоў ВНУ, школ, бібліятэк, музеяў, ад таго, могуць яны ўзяць адказнасць на сябе ці перастрахаваць і забараніць сустрэчу пісьменнікаў з чытачамі. Вельмі часта пасля пытання: «Які Саюз вы прадстаўляеце?» адразу ідзе адмова... На жаль, у Беларусі за апошнія 25 гадоў практычна не з'явілася незалежных асяродкаў, кнігарняў, кавярняў, залаў, будынкаў, дзе можна было б спакойна праводзіць нашыя мерапрыемствы. Такіх, як, да прыкладу, магілёўскае «Кола сяброў». У Мінску, у сталіцы Беларусі, у беларускіх пісьменнікаў фактычна няма месцаў, дзе без праблемаў можна было б наладзіць сустрэчу пісьменніка з чытачамі. Ёсць хіба толькі галерэя «Ў», культурніцкая прастора «Тартак» ды пара незалежных кнігарняў...

Асобна варта сказаць пра развітанні з нашымі творцамі. Гэты клопат апошнім часам лёг цалкам на супрацоўнікаў Саюза. Ці варта згадваць, як няпроста было арганізаваць праводзіны ў апошні шлях Рыгора Барадуліна, Ніла Гілевіча, Генадзя Бураўкіна, Івана Пташнікава і, зусім нядаўна, Леаніда Маракова... Беларуская дзяржава самаўхілілася ад арганізацыі пахавання сваіх лепшых сыноў. Так, вядома, прасцей — назваць творцаў апазіцыйнымі і адвярнуцца ад іх... І атрымліваецца, што апошнім часам вядомейшых літаратараў хаваюць недзе далёка за Мінскам, іх пахаванні губляюцца сярод тысячаў і тысячаў іншых магілаў. На Усходніх могілках цяпер каго толькі не хаваюць, а лаўрэатам дзяржаўных прэміяў, чые творы будуць жыць у вяках, будуць чытацца і вывучацца наступнымі пакаленнямі беларусаў, — месца не знаходзіцца... Нашчадкі нам гэтага не даруюць. Але, спадзяюся, прыйдзе час, і ў Мінску паўстане велічны Пантэон, дзе будуць пахаваныя і куды будуць перапахаваныя найлепшыя сыны і дочкі беларускага народа.

Яшчэ адзін момант варта адзначыць у сувязі з гэтым: захаванне памяці пра нашых знакамітых творцаў. Прайшло амаль чатырнаццаць гадоў пасля смерці Васіля Быкава, а мы дагэтуль не маем у Мінску вуліцы яго імя. Ды што там — няма нават шыльды на доме, дзе ён жыў. Два гады таму, да 90-годдзя з дня

аснова адзінства нашай нацыі

нараджэння народнага пісьменніка Беларусі пад Мінскам, у Ждановічах, быў адчынены музей Быкава на лецішчы, якое бязвыплатна перадала дзяржаве Ірына Міхайлаўна Быкава. Музей папрацаваў толькі адно лета — і быў зачынены, і невядома, ці запрацуе сёлета. Дзесяць гадоў ужо зачыненая, стаіць без рамонту знакамітая «Беларуская хатка» — філія музея Максіма Багдановіча, ды і галоўны Музей гісторыі беларускай літаратуры ўжо колькі гадоў на рамонце, экспазіцыі закрытыя. Развальваецца хата-музей Максіма Гарэцкага ў Малой Багацькаўцы, улады ніяк не знойдуць паразумення ў стварэнні музея ў доме, у якім нарадзіўся і жыў Алесь Адамовіч у Глушы...

Мы шматкроць звярталіся з лістамі да Савета міністраў і да гарвыканкамаў па ўшанаванні памяці пісьменнікаў, але атрымлівалі ў адказ толькі адмовы ды адпіскі. Нібыта шлейф так званай апазіцыйнасці цягнецца за нашымі творцамі і пасля іх адыходу. Практычна ні адна прапанова сакратарыята СБП па назве вуліцы ці ўстановы шыльды, адкрыцці музея не была падтрыманая рознага рангу чыноўнікамі.

Шаноўныя сябры! Ніводная літаратура не можа жыць без канкурэнцыі, без спаборніцтва ў добрым сэнсе гэтага слова. Вядома, літаратура — гэта не спорт, дзе ўсё можна вымераць секундамі, метрамі, галамі. Але, тым не менш, крытэрыяў, каб вылучыць той ці іншы мастацкі тэкст, нямала. Таму і арганізуюцца конкурсы на лепшы твор на тую ці іншую тэматыку, таму і з'яўляюцца прэміі. Так сталася, што беларуская дзяржава апошнім часам зусім перастала звяртаць увагу на пісьменнікаў. Фактычна адмененае ўганараванне пісьменнікаў рознымі званнямі, званне народнага пісьменніка апошні раз атрымаў Іван Навуменка дваццаць гадоў таму. Зніклі, быццам і не было, дзяржаўныя прэміі імя Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча... У апошнія гады пісьменнікаў, нават так званых праўладных, няма сярод лаўрэатаў прэзідэнцкай прэміі «За духоўнае адраджэнне». З ініцыятывы Саюза беларускіх пісьменнікаў і Беларускага ПЭН-цэнтра, а таксама з дапамогай спонсараў і мецэнатаў, такіх, як Павел Берагові ч, узнікла адразу некалькі на сёння прэстыжных прэміяў — імя Ежы Гедройца за лепшы празаічны твор, імя Цёткі за лепшы твор для дзяцей, імя Карласа Шэрмана за лепшы пераклад, імя Максіма Багдановіча за лепшы дэбют у прозе, паэзіі і перакладзе, імя Стагановічаў за лепшы твор у жанры нон-фікшн. Разам з іншымі прэміямі, якія з'явіліся раней, — «Гліняны Вялес» і «Залаты апостраф», яны, і асабліва імя Гедройца і «Дэбют», унеслі той самы дух спаборніцтва ды ажывілі творчую прастору. Мы не дзелім пісьменнікаў на сваіх і чужых. Намінантамі на згаданыя прэміі могуць стаць усе літаратары... Як і ў любой справе, тут таксама з'яўляецца шмат крыўдных і незадаволеных. І гэта не дзіўна: так было заўсёды. Таму хочацца пажадаць арганізатарам прэмій цярпення і не заўважаць папрокаў, а рабіць сваю справу і надалей. Адзначым толькі, што прыемна было бачыць сярод лаўрэатаў прэмій літаратараў, чые кнігі выйшлі ў бібліятэчках Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка», «Пункт адліку», «Каляровы ровар». Прычым былі гады, калі ў шорт-лістах прэміяў большасць складалі менавіта нашыя кнігі. Гэта сведчыць пра тое, што ў гэтых серыях выходзяць сапраўды вартыя і годныя кнігі.

З новых накірункаў дзейнасці нашага Саюза трэба вылучыць працу па абароне аўтарскіх правоў. Дакладней, інфармацыйную і прапагандысцкую працу: што такое аўтарскае права і як яго пісьменнікі павінны прымяняць на практыцы. Вядома, цяжка гаварыць пра гэта ў дзяржаве, дзе ёсць цэнзура, ёсць «чорныя спісы», дзе выдавецтвы не зацікаўленыя ў ажыццяўленні аўтарскіх правоў, бо для іх галоўнае — выдаць кнігу, атрымаць грошы, а далей — трава не расці: хай аўтар сам займаецца распаўсюдам... Выгодная пазіцыя. А што ўжо казаць пра ганарар?.. Нашыя аўтары не бачаць яго... На сайце нашай арганізацыі быў створаны спецыяльны раздзел, прысвечаны аўтарскаму праву. Там можна атрымаць адказы на пытанні: «Што такое аўтарскае права і што яно абараняе?», «Хто такі аўтар?», «Якія правы мае аўтар?», «Як абараняць свае правы?» і інш. Упершыню летась асветніцкія і практычныя мерапрыемствы па аўтарскім праве прайшлі ў рэгіёнах Беларусі. Да правядзення ў якасці партнёра далучылася інтэрнэт-бібліятэка «Камунікат». Семінары прайшлі ў Мінску і ва ўсіх абласных гарадах. На сустрэчах прысутнічалі сябры аддзяленняў СБП, рэгіянальныя журналісты, незалежныя выдаўцы. І хоць знаходзімся мы ў самым пачатку працы па прапагандзе і замацаванні ведаў у захаванні і выкананні аўтарскага права ў Беларусі, наша праца была заўважаная. У 2015-м годзе Саюз беларускіх пісьменнікаў стаў лаўрэатам Прэміі ALIS «Heroes of Copyright 2015» за актыўную дзейнасць у абароне аўтарскага права.

Напрыканцы хачу асобна адзначыць яшчэ адзін момант: увесь час я кажу пра справы, ініцыяваныя Саюзам беларускіх пісьменнікаў, арганізаваныя і праведзеныя намі. Але, лічу, па-за гэтай справаздачай не павінна застацца і тое, што робіцца сябрамі нашага аб'яднання пры мінімальным удзеле Саюза альбо цалкам па ініцыятыве саміх сяброў. А гэта вельмі і вельмі нямала, і гэта таксама наш агульны здабытак. Больш за тое — падобнага раней не было, бо было чаканне дапамогі ад дзяржавы. Як прыклад згадаю толькі кнігавыданне: працу выдаўца і перакладчыка Зміцера Коласа, які разам з Лявонам Баршчэўскім і Андрэем Хадановічам стварылі і ўжо выдалі 15 кніг серыі «Паэты Планеты», працу Уладзіміра Сіўчыкава, Лявона Баршчэўскага, Уладзіміра Арлова, Міхася Тычыны, Пятра Васючэнкі па стварэнні і выданні ў выдавецтве «Папуры» серыі «Мая першая беларуская кніга» (выйшла ўжо больш за пяцьдзясят кніг з творамі нашых класікаў), працу Аляксандра Фядуты і выдавецтва «Лімарыус» па выданні мемуарнай літаратуры і альманаха «Асоба і час», працу Глеба Лабадзенкі і Сяргея Шапрана па выданні нецэнзураваных кніг Васіля Быкава і Уладзіміра Караткевіча, працу выдавецтваў «Кнігазбор», «Галіяфы», «Логвінаў», Зміцера Коласа, Віктара Хурсіка. Ці не гэтая актыўнасць незалежных выдаўцоў — згадаем яшчэ і названую вышэй колькасць кніг, выдадзеных нашым Саюзам, — дазволіла чыноўнікам ад літаратуры заявіць, што не так усё і кепска ў Беларусі з выданнем кніг на мове тытульнай нацыі?! Хоць мы на практыцы ведаем, што гэта зусім не так. Праблемаў з выданнем і распаўсюдам беларускіх кніг не меншае. І адна з самых важных: беларускамоўная кніга не можа на роўных спаборнічаць з рускамоўнай. Сабекошт нашых кніг вышэйшы з-за значна меншых накладаў, а таксама з-за агульнай дзяржаўнай палітыкі. Таму мы і прапануем беларускім уладам знізіць для беларускіх выдаўцоў падатак на дадатковую вартасць з 20-ці адсоткаў да 5 ці адмяніць яго зусім, а таксама ўвесці падатак на замежныя кнігі, якія ўвозяцца з мэтай продажу ў Беларусь у памеры 5 адсоткаў, каб атрыманыя сродкі ўкладаць у развіццё беларускай кнігі.

У Саюза беларускіх пісьменнікаў шмат сяброў за межамі нашай краіны. СБП ўваходзіць у Еўрапейскую пісьменніцкую асацыяцыю, якая аб'ядноўвае больш за 60 пісьменніцкіх арганізацый Еўропы. СБП таксама з'яўляецца сябрам Асацыяцыі балтыйскіх пісьменнікаў і перакладчыкаў, у якую ўваходзяць творчыя саюзы з дзяржаў, што мяжуюць з Балтыйскім морам. Такім чынам Саюз беларускіх пісьменнікаў не застаецца па-за межамі міжнародных літаратурных працэсаў.

Бадай, самыя цесныя ўзаемаадносіны апошнім часам у нас склаліся са Шведскім саюзам пісьменнікаў. Гэта добрая спадчына, якая засталася нам ад былога амбасадара Каралеўства Швецыя ў Беларусі Стэфана Эрыксана, якога мы заўсёды з удзячнасцю згадваем. Вельмі шкада, што беларуская дзяржава фактычна забараніла правядзенне ў Беларусі Дзён шведскай літаратуры і культуры, якія арганізоўвала шведская амбасада і шаноўная Марыя Сёдэрберг. Але, тым не менш, штогод на ўзроўні нашых творчых саюзаў адбываюцца дзясяткі розных мерапрыемстваў. Шведскія аўтары прыязджаюць на беларускія фестывалі, даюць майстар-класы ў нашай Школе маладога літаратара, сустракаюцца са сваімі чытачамі. Так — са сваімі чытачамі, бо за апошні час у нас выйшла цэлая бібліятэчка дзіцячых кніг шведскіх пісьменнікаў у перакладзе на беларускую мову.

Дзякуючы супрацы з Саюзам пісьменнікаў Швецыі сябры СБП маюць магчымасць адпачынку ў Доме творчасці на востраве Готланд, які наведала больш за 30 беларускіх пісьменнікаў з усіх рэгіёнаў і Мінска.

Цесныя сувязі ў нас і з творчымі згуртаваннямі беларусаў на Беласточчыне, бо менавіта там самая вялікая беларуская дыяспара. Ладзяцца сумесныя візіты аўтараў, штогадовыя сустрэчы беларускіх і польскіх творцаў на фестывалі «Бязмежжа», сумесныя праекты (кшталту семінараў па аўтарскім праве з бібліятэкай Kamunikat.org). На жаль, паводле заканадаўства мы не можам прымаць грамадзянаў іншых краінаў у сябры нашай арганізацыі, хоць яны беларусы і пішуць па-беларуску. Аднак ёсць магчымасць прыняць іх у ганаровыя сябры. За апошнія гады імі сталі Янка Запруднік, Зінаіда Гімпелевіч, Мікола Нікалаеў, Яўген Вапа, Міхась Андрасюк, Анхела Эспіноза Руіс ды іншыя.

У апошнія гады асабліва цесныя ўзаемадачыненні ў нас склаліся з найбліжэйшым нам суседам, чыю мову мы можам разумець без перакладчыкаў, — з Украінай і з Нацыянальным саюзам пісьменнікаў Украіны. Асабліва актывізаваліся нашыя кантакты пасля памятнага кіеўскага Майдану. Мы з трывогай сачылі за тым, што адбываецца ва Украіне і ўсімі магчымымі сродкамі імкнуліся выказаць салідарнасць з жаданнем украінскага народа захаваць сваю свабоду. У нас прайшло некалькі акцый салідарнасці, пісьменнікі пісалі і прысвячалі свае творы ўкраінскім сябрам. Павялічылася колькасць узаемаперакладаў. Менавіта — узаема. Ва Украіне выходзілі кнігі беларускіх аўтараў, у Беларусі — украінскіх. Упершыню на беларускую мову была перакладзена проза Тараса Шаўчэнкі і да 200-годдзя з дня нараджэння гонару ўкраінскай нацыі выйшаў асобны том яго твораў. З ініцыятывы старшыні Кіеўскай арганізацыі Нацыянальнага саюза пісьменнікаў Украіны Валадзімера Даніленкі ў 2015 годзе выйшла «Анталогія сучаснага беларускага апавядання», у якой надрукаваны творы 30 беларускіх празаікаў. Разам з Кіеўскай пісьменніцкай арганізацыяй мы заснавалі сумесную прэмію «Воін святла» імя Міхася Жызнеўскага — беларуса, які адным з першых загінуў за Украіну на Майдане. Лаўрэатамі гэтай прэміі сталі Анатоль Бароўскі і Міхась Скобла. Пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў тры гады таму было створана Таварыства ўкраінскай літаратуры. Узначаліла яго Наталка Бабіна. Таварыства заснавала свой альманах пад назвай «Справа». Выйшла ўжо чатыры яго нумары, прэзентацыі прайшлі ў дзясятках беларускіх і ўкраінскіх гарадоў, а таксама на кніжных кірмашах у Кіеве і Львове...

Беларускія пісьменнікі ўдзельнічаюць ва ўкраінскіх фестывалях, а ўкраінскія ў нашых. А таму нельга абмінуць і падзеі апошняга па часе фестывалю імя Стральцова, падчас якога быў затрыманы вядомы ўкраінскі паэт, госць фестывалю Сяргій Жадан. Яго абвінавацілі ў «тэрарызме» паводле расійскіх спісаў і абавязалі пакінуць Беларусь са штампам у пашпарце з забаронай уезду ў нашую краіну. Пасля своечасовай заявы творчых саюзаў, арганізатараў фестывалю, улады на самым высокім узроўні адмянілі гэтае рашэнне, але розгалас пра яго пайшоў па ўсім свеце...

Шаноўныя сябры! Вярнуся да таго, з чаго пачынаў: да падзеі сусветнага маштабу. У 2016 годзе Саюзам беларускіх пісьменнікаў і Згуртаваннем беларусаў свету «Бацькаўшчына» быў абвешчаны пачатак кампаніі «Пяцісотгоднасць», прысвечанай юбілею беларускага кнігадрукавання. Мы паспелі правесці ў многіх гарадах краіны пазнавальныя, асветніцкія імпрэзы пра значэнне згаданай падзеі ў грамадска-культурным жыцці Беларусі. Аднак толькі асветніцкай працай усё не павінна скончыцца. Безумоўна, з'явяцца новыя даследаванні, прысвечаныя постаці Скарыны, выйдуць новыя кнігі, але — 500 гадоў бывае раз у... пяцьсот гадоў. І ў нас ёсць шанец цяпер замацаваць імя Скарыны ў свядомасці беларусаў назаўсёды. Дзеля гэтага мы прапануем уладам зрабіць некалькі важных крокаў. Першы — перанесці нацыянальны Дзень друку на 6 жніўня, калі і надрукаваў сваю першую кнігу Францыск Скарына; другі — надаць імя Францыска Скарыны Нацыянальнаму аэрапорту «Мінск-2», Нацыянальнай бібліятэцы і некаторым з тых абласных бібліятэк, якія дагэтуль маюць імя Леніна; трэці — час ужо шматлікія вуліцы Маркса, Леніна ды іншых рэвалюцыйных дзеячаў у гарадах і мястэчках краіны называць імёнамі нацыянальных дзеячаў, і пачынаць варта было б з таго, каб у большасці нашых гарадоў з'явіліся вуліцы беларускага першадрукара.

***

Сябры! Пяць гадоў таму я стаяў перад вамі на гэтай трыбуне, разгублены даверам, стаяў перад роспачу невядомага наперадзе жыцця, бо цудоўна ўсведамляў, што мяне чакае на гэтай пасадзе, якая і не пасада зусім, а толькі абавязкі. Я тады сказаў, у адрозненне ад сваіх папярэднікаў, што не буду нічога абяцаць. Галоўнае было — захаваць арганізацыю, прымножыць і развіць ужо зробленае. Наколькі гэта ўдалося — меркаваць і ацэньваць вам... А я хачу падзякаваць усім, хто быў гэтыя гады побач са мною, без каго ўсё, пра што казалася ў гэтай справаздачы, ажыццявіць не было магчымым. Перш за ўсё нашаму маленькаму калектыву супрацоўнікаў офіса Саюза, Радзе, нашым сябрам і партнёрам з кампаніі «Будзьма беларусамі», Беларускага ПЭН-цэнтра і ўсім-усім, з кім мы поруч ішлі гэтыя пяць гадоў. Дзякуй!.. Вялікі Дзякуй!!!

Жыве беларуская літаратура!
Жыве Беларусь!

Нелюбімая лічба

Альжбета КЕДА

Што б яна ні рабіла — заўсёды лі́чыць.

Радочкі градаў, сарваныя яблыкі, слівы, памытыя для салаткі агуркі, памідоры. Каб атрымалася тры, можна чатыры, добра, як пяць. Са школьных гадоў любіць гэтую лічбу. У часы яе працы ў школе і першыя гады ва ўніверсітэце была пяцібальная сістэма. Вельмі любіла ставіць гэтую адзнаку. Яе пяцёркі былі круглыя, прыгожыя, з аздобным штрыхом да сярпочка…

Можа быць і сем. Але ніколі не любіла тое, што паміж імі. Лічыць, а лічбу гэтую мінае. Робіць тое аўтаматычна, не думаючы. Бо асацыюецца ў яе гэтая лічба са здрадай, даносам. Чаго баіцца страшэнна. Як таго, што поўзае. Гідкае, гадкае, гадзіна.

Адкуль у яе гэта? З дзяцінства. З Антанёва. Гэта вёска яе бабулі ў Налібоцкай пушчы. Здавалася б, лясныя антанёўцы не мусяць баяцца гадзюкаў. Дарослыя мо й не баяліся, а малыя не проста баяліся — жахаліся. Памятае, як угледзелі яны з сяброўкамі га́дзіну на сцяжыне ля лесу і лятом ляцелі да сваіх хатаў. Каб хутчэй схавацца, каб не дагнала. Менавіта ад антанёўскае бабулі па кудзелі Марыі Бандарык неаднойчы чула ў дзяцінстве показку пра грахі: калі ўгледзіш гадзіну і не заб'еш, то дададуцца табе 12 грахоў. Калі ж заб'еш — 75 адымецца. Лічбы вар'іраваліся, але нязначна. Ды нават такая спакуса — ачысціцца ад усіх грахоў, ніколі не прымусіла б яе гадзіну забіць. Такая яна была гадкая, страшная. Ратунак толькі праз уцёкі. Каб не бачыць.

А яшчэ гэтая нелюбоў з літаратуры. Заўсёды памятаўся ёй класічны эпізод: га́дзіна паўзе між Ганнаю і Васілём. Мележ выкарыстаў літаратурны прыём, падказаўшы, што прапаўзе між закаханымі гідкае: плёткі, нагавор, той жа данос, што знішчыць іх пачуццё.

Жыццё яна вымярае меркамі літаратурнымі. Бо жыццё чалавечае — хаос, які разляцеўся б у сусвеце без следу. Мо хіба смецце якое недзе бадзялася б. А літаратура, і культура наогул, уклалі ягоныя разрозненыя, разбэрсаныя факты ў рамкі, у вобразы, зафіксавалі, пакінулі іншым пакаленням, абессмяроцілі.

Яна верыць класікам як вышэйшым маральным аўтарытэтам. Зразумела, ведае, што ў жыцці яны былі рознымі. Ды гэта неістотна. Галоўнае, што праз іх творчасць прамаўляе да людзей Неба. А класічная літаратура выкрывае, асуджае здраду. Куды змясціў Дантэ ў «Боскай камедыі» здраднікаў? Так, у пекла. Але і пекла ў яго таксама мае сваю іерархію, дзевяць колаў. Вось жа, здраднікі — у самым страшным, самым апошнім. Бо правіна іхняя найцяжэйшая. На самым дне, у дзявятым коле на страшным ледзяным возеры Кацыт, дзе аддадзены яны на жахлівыя пакуты Дзіту.

Заўсёды згадвае яна нашых айчынных класікаў, іх стаўленне да здраднікаў. Фінал знакамітае Купалавай «Паўлінкі». Чаму падае гераіня, трацячы прытомнасць? Шляхцянка-сялянка, не нейкая кісейная паненка, што ўпадзе, прытомнасць страціўшы, ад слова недалікатнага. Што так узрушыла яе, чаму дзяўчына, «як сноп, валіцца на зямлю»? Да непрытомнасці яе даводзіць здрада, данос. Бо даведваецца, што бацька данёс на Якіма. На яе каханага, што сэрца яе заваяваў пяшчотаю, розумам, досціпам. Хай нават сучасныя даследчыкі (і яна таксама) паназнаходзілі ў вобразе героя шмат чаго, далёка не станоўчага, пачынаючы ад гаваркога прозвішча, што кідае на яго цень, падказвае, якога невысокага палёту ды з якім доўгім языком гэтая птушка.

З вуснаў гераіні, такое выхаванае, такое ласкавае, далікатнае, зрываюцца словы жорсткія, грубыя: «Звяры!!!» Так гідка ёй, што бацька — даносчык.

Вельмі балела вялікаму Паэту, што між людзьмі пануе разлад, страта людскасці, пра што пісаў у драматычнай паэме «Сон на кургане»:

Людзі!.. Што людзі?
Ці ёсць дзе між іх
Годны адзін хоць у людзі:
Мутнасцяй, трупам нясе ад усіх,
Пошасцей поўныя грудзі.

Нядзіўна, што здраджваюць яны Саму, які скарб дзеля іх шукае, у няроўную схватку з чорнымі сіламі кідаецца, бяздумна, беспадстаўна даносяць на яго, аддаюць на пакуты, на суд няправедны.

Чаму ідзе біцца на смерць з леснікам Васіль Падбярэзны з апавядання Якуба Коласа «Нёманаў дар»? Не проста помсцячы за каханую Ганну, за непрыстойны, грубы шантаж суперніка, што пагражае дзяўчыне, калі не стане ласкаваю з ім. Ідзе біцца, каб не данёс ляснік на Андрэя Зазуляка, які першым капцы казённыя ў Нёман выкідваць стаў. «Данясеш? Не данясеш!» — усё пратэстуе, крычыць у душы героя. Не суперніка ідзе знішчаць смелы хлопец, бо не страшны той яму: верыць у вернасць каханай. Ідзе біцца на смерць з іудам, даносчыкам.

Не абышоў матыў здрады і Ядвігін Ш., які ў апавяданні «Зарабіў» стварыў вобраз даносчыка. Гэта Сцёпка Тацюк, што «любіў, каб яды было, як на Дзяды, але хацеў, каб работы было, як у нядзелю». Таму і знайшоў спосаб зарабіць — данесці. Ягоныя пакуты нагадваюць пакуты першага здрайцы. Праўда, на асіне Сцёпка не засіліўся.

Нават там, у турме, куды нікчэмны герой твора трапляе з-за падставы, няма яму ні спакою, ні шкадавання ад іншых вязняў: «Думаў Сцёпка іх разжаліць сваёй доляй, тым часам — дзіва: злодзеі, рабаўнікі і тыя атрахнуліся ад яго: «Здраднік! Юда! Гад!» — іначай і не адзываліся да Сцёпкі». Тое ж пекла, тая ж іерархія: і тут даносчык у самым незайздросным становішчы. Ім пагарджаюць, яго цураюцца, быццам хворага на заразу.

У рамане-хроніцы «Саветы» гарадзенскага пісьменніка Янкі Трацяка створаны вельмі яскравы вобраз даносчыка Пуценькі, што выконваў гэтую ролю пры ўсіх уладах. Асабліва раскашавацца стаў пасля 39-ага, не хаваючыся рабіў сваю ганебную справу.

Зразумела, што ў часы сталінскага тэрору павуціна даносаў аплятала вельмі многіх, часам нявінаватых, добрых людзей. Згадваецца ёй аповесць Лідзіі Арабей «Халодны май», якая калісьці вельмі ўсхвалявала чытачку. Галоўная гераіня Ніна Давыдоўская, сірата пры жывых рэпрэсаваных бацьках. Яна, студэнтка, амаль шчаслівая, бо і каханне сваё першае сустрэла. Але тут нагадалі пра сябе тыя злавесныя сілы, ад якіх ні схавацца, ні ўцячы нікуды нельга было. Дзяўчыне прапанавалі «супрацоўнічаць», даносіць. Ніякага, як падавалася гераіні, выбару ёй не пакінулі: калі «не будзеш з намі супрацоўнічаць — вылеціш з універсітэта». І першае заданне — сачыць за тым, каго яна кахала. Праўдзівая д'ябальская пастка, з якое Ніна ўсё ж выходзіць, не забрудзіўшы сваё сумленне, але страціўшы ўсё каштоўнае, што мела: універсітэт, каханне. Вырашыўшы з'ехаць, каб ніколі не вярнуцца…

А яшчэ пагарда гэтая да здрайцаў перадалася ёй ад Ларысы Геніюш. Нянавісць паэткі да «іудавага племені», лагерных надзорак шматкроць выказана ў «Споведзі», праз паэтычныя творы праходзіць. Верш Ларысы Геніюш «Стукачы» хіба самы яркі прыклад бескампраміснасці паэткі ў стаўленні да здрайцаў, даносчыкаў, якіх яна не проста жорстка асуджала, а лічыла сілай д'ябальскай. Бо здраджваюць людскасці, дабрыні, адкрытасці:

Самім чортам быць трэба і злом,
Рогі чорныя мець і капыты,
каб сядзець за гасцінным сталом
і выслухваць, вынюхваць, выпытваць!
Каб сабраць матэр'ял на данос,
яны ў душы залазяць з нагамі,
ўсюды сунуць смярдзючы свой нос,
найсвяцейшае сэрцу — паганяць.

Паэтка адмаўляе гэтым нелюдзям у праве называцца людзьмі: «Стукачы — не людскі гэта род, а сабачы, з пароды лягавых». Згадвае, што даносчыкамі ў нашым Краі заўсёды пагарджалі: «А таго, хто на брата данёс, у сяле за вярсту абміналі». Ларыса Геніюш заклікае адкінуць цярпенне, кідае сваё смелае «годзе!», выказвае патрабаванне, наказ:

Годзе слёзам народным цячы!
Годзе кідаць нявінных на мукі!
Напіліся крыві стукачы,
прыйшоў час і па іх ужо стукнуць!

«Зэльвенская непаслушніца» для яе ідэал. Амаль ва ўсім.

Хацела яна аднойчы тэму «Матыў здрады, даносу ў беларускай літаратуры» для дыпломнае працы студэнтцы прапанаваць. Памятае, як ад гэтага адгаворваў ейны былы калега: «Нельга такую тэму даваць». На яе настойлівае «чаму?» адказваў сваім не менш настойлівым «нельга».

Яна мае надзею, што яе студэнты на яе не данасілі. І што дажыве да часу, калі будуць адкрытыя тыя «даносныя» архівы. Калі ўсе ўбачаць, хто кім быў. Навошта ёй гэта? Каб не знайсці там даносаў яе студэнтаў.

А лічбу тую абмінае заўсёды.

Радок Радзімы на полі памяці

Лейтматывам чарговага паэтычнага зборніка Лявона Валасюка «Вечаровы настрой» сталі словы, што адкрываюць першы раздзел кнігі:

Галасы продкаў
Ахоўваюць мяне
Ад неспакою.

Гэта яны, галасы прашчураў, не дазваляюць нам паддацца жыццёвым спакусам і суправаджаюць да апошняй мяжы. Хоць, здараецца, глухнуць і раней, калі чалавек упарта не жадае іх чуць, забываецца на тое, хто ён і адкуль, мітусіцца, кідаецца з адной крайнасці ў другую, дарэшты губляючы сябе самога.

Паслужлівая памяць вяртае паэта да вытокаў, да таго краю, дзе ранкам «верасн ёвы туман плыве ў зялёны нябыт», а «паветра пасля навальніцы трымае ў сабе рэштткі грому і маланак».

Пра вяртанне да каранёў — і вершы, што сабраны ў раздзеле «Белы горад». Усяго адзін выразны малюнак:

На золку
З туманоў выходзіць
Берасце…
Купец маўклівы
Трымае граматы,
Як абразы…

Як і ў папярэдніх зборніках Лявона Валасюка, у «Вечаровым настрої» багатая колеравая палітра:

Прадчуванне зімы:
Апошнія бітыя грушы
Даядаюць залацістыя восы.

Па-ранейшаму ўлюбёнай формай аўтара застаецца гранічна сціслы верш з мінімальнай колькасцю слоў у радку. Паэтычныя штрыхі-зярняты клапатліва, здагадваюся, не без рэдактарскай дапамогі (дарэчы, да выдання зборніка прыклаў руку вопытны і не паблажлівы Алесь Каско) адабраны, пазбаўлены ад мякіны. Найбольш яскравыя з іх здольны ўразіць. Як, напрыклад, гэты:

Палатно льняное —
Плашчаніца Беларусі.
Памяць стагоддзяў
Адбельваецца на паплавах.

Упарадкаваныя храналагічна, важкія змястоўна, маляўнічыя штрыхі, вобразна названыя аўтарам фрэскамі жыцця, склалі раздзел з падзагалоўкам «Вершалёс». Тут яны — нібыта маячкі на пакручастай сцежцы памяці: ад першай усвядомленай усмешкі маці над калыскай да сталага, роздумнага сёння.

Верыцца, што паэтычныя радкі паэта і мастака — сляды жыцця «на белым полі памяці і веры» — будуць прыхільна сустрэты чытачамі.

Мікола Сянкевіч

Падручнік сапраўднай гісторыі

Пра трагічныя і гераічныя шляхі жыхароў ільянскага краю (што ў Вілейскім раёне) распавядае кніга Уладзіміра Кажамякі «Не пакідаюць нас белыя лебедзі».

Кожнага героя кнігі (а ў ёй 34 артыкулы) аўтар стараецца вывесці па-за дужкі ідэалогій ды нацыянальных пытанняў і спрабуе зразумець іх у трагедыйных быццёвых абставінах.

Артыкул, які даў назву кнізе, — пра ільянку Ганну Сухую і яе мужа Леаніда Марцыёнка. Ганна нарадзілася ў Ільі ў міжваенныя гады, адвучылася ў Віленскім універсітэце, але на працу інжынерам у Варшаве ўладкавацца так і не змагла. Яе не ўзялі з-за веравызнання: Ганна была праваслаўнай беларускай. «А іх доля была нялёгкай у час польскай акупацыі», — піша Уладзімір Кажамяка. Як вынік — Ганна Сухая пайшла працаваць настаўніцай беларускай мовы ў Ільянскую школу.

У 1942 годзе (падчас акупацыі настаўніца засталася верная сабе — выкладала ў школе) яна на санях прывезла з Менска ў Ілью Леаніда Марцыёнка. У сталіцы працы ў яго, слухача вышэйшых курсаў беларусазнаўста Язэпа Лёсіка, не было, таму настаўнічаць у вёсцы сталася лепшым варыянтам. Але, як паказаў час, прывезла яна не толькі свайго калегу, але і свой лёс. У хуткім часе Ганна і Леанід ажаніліся...

Леанід Марцыёнак быў настаўнікам ад Бога. Ён кіраваўся ідэаламі беларускай дзяржаўнасці, як і Ганна. Неўзабаве сям'ю перавялі працаваць у горад, выкладаць у Вілейскай беларускай семінарыі. На гэтых працоўных месцах іх і заспела вызваленне Беларусі. Пасляваенную савецкую ўладу не цікавіла, што ты кіраваўся сваім абавязкам настаўніка. Працаваў пры немцах — здрадзіў саветам і павінен адказваць. Леаніду, калі можна так сказаць, пашанцавала: ён адседзеў толькі два гады. Пасля гэтага на працягу трох доўгіх гадоў ён чакаў сваю жонку: пра пачуцці мужа і жонкі сведчыць іх перапіска — частка лістоў змешчана ў артыкуле.

Цікавая асоба, пра якую таксама распавядае аўтар, настаўніца Ганны Сухой — Эмілія Кунавіч. Пасля вайны лёс закінуў яе ва Уроцлаў, дзе яна і пражыла другую частку свайго жыцця. Эмілія Кунавіч лісталася з Ганнай і нават прыязджала ў Беларусь у 1969 годзе. Яна даўно пайшла з жыцця, але да гэтай пары вядомая як польская літаратарка.

Яшчэ адзін польскі аўтар з ільяншчыны, названы ў кнізе, — святар Вацлаў Сэнк, які ў пачатку вайны жыў у Батурыне і служыў пробашчам у касцёле. Ён памёр у Польшчы ў 1998 годзе, але засталася напісаная ім пра падзеі ў ільянскім краі кніга — «Пробашч з гарачага памежжа». Кніга выдадзена ў Любліне ў 2002 годзе.

Успамінае У. Кажамяка і таленавітага паэта Алеся Салаўя. Беларускі паэт з прыходам вайны кватараваў у Ільі, дзе чытаў вершы на паэтычных вечарах. Потым, у 1942–1944 гадах, быў намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Новы шлях», які выходзіў у Рызе. Праз лёсаломныя гады не схіліўся ні на бок Сталіна, ні на бок Гітлера, а пранёс у сэрцы агмень свабоднай незалежнай Беларусі. Другую частку свайго жыцця ён быў вымушаны пражыць у Аўстраліі, але і там Алесь Салавей напоўніцу аддаваўся беларушчыне...

Каб адказаць на пытанне «Хто такі беларус?» і расчысціць свае карані ад гістарычнага смецця (прыдумак, міфаў), аўтар сягае і ў глыбейшую гісторыю, знакі пра якую захоўвае Ільяншчына. Так, ён піша пра паўстанцаў 1863–64 гадоў, якія пахаваны каля вёскі Уладыкі. «Паўстанцаў паўсюдна вышуквалі і забівалі на месцы, як гэта было 16 траўня 1863 года ў Абадоўскай пушчы. Тут частка атрада пад камандаваннем Козел-Паклеўскага была знішчана цалкам. Некалькі чалавек патанулі ў рацэ Іліі. Царскія войскі таксама пацярпелі... Усіх ацалелых змагароў за вольнасць <...> адправілі ў далёкую халодную Сібір».

Вялікая частка артыкулаў кнігі — пра Другую Сусветную вайну. Аўтар вядзе летапіс гераічнага і трагічнага змагання людзей, якіх у ваеннае дзесяцігоддзе «абклалі» з усіх бакоў. З аднаго — немцы, па начах — партызаны, а пасля вайны савецкая ўлада разбіралася, хто свой, а хто — чужы. «Страху ў людзей было шмат, — піша аўтар. — Многія баяліся немцаў і не жадалі служыць ім, гатовы былі змагацца з ворагам. Добраахвотна дапамагаць немцам ішлі толькі тыя, хто вельмі не любіў савецкую ўладу, не падтрымліваў яе і жадаў ёй хутчэйшай паразы. Былі людзі, якім новы нямецкі парадак спадабаўся. Астатнія чакалі, разважалі, на нешта спадзяваліся, як маглі, ухіляліся ад прымусу з боку немцаў. Некаторыя з іх пасля пайшлі ў партызаны».

Але эмоцыі помсты да ворага, якімі прасякнута амаль уся савецкая дакументалістыка і літаратура пра вайну, не засцяць крытычны погляд У. Кажамякі. «Насельніцтва вёсак аказалася паміж двума агнямі. Днём прыязджалі нямецкія карнікі, забівалі, рабавалі, здзекваліся з людзей, а ноччу прыходзілі партызаны, каб што-небудзь забраць».

Аўтар закранае дзве тэмы, пра якія пасля вайны не гаварылі. Першая з іх — Халакост.

«Яўрэяў заганялі ў гета, трымалі за калючым дротам, там яны былі ўжо не людзі: іх рабавалі, забіралі добрыя рэчы, грошы, расстрэльвалі на месцы. А потым учынялі яшчэ і масавыя расстрэлы за вёскай, дзе іх скідвалі ў ямы і палілі, падрывалі забітых у яме гранатамі». Згадвае У. Кажамяка і яўрэя Саламянскага, якому ўдалося збегчы. Пасля вайны ён апынуўся ў Ізраілі. Там напісаў кнігу, у якой успамінае Ілью.

Другая «новая» тэма кнігі — пасляваенны антысавецкі супраціў. Аўтар распавядае пра яго ў артыкуле «Гэтым часам». У цэнтры ўвагі артыкула — лёс Сяргея Пятровіча Яноўскага, які ўваходзіў у падпольную антысавецкую арганізацыю «Чайка». Арганізацыя была выкрыта, а ейныя ўдзельнікі асуджаныя на розныя тэрміны лагераў...

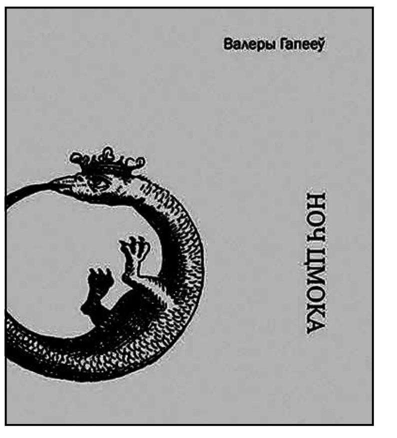
Няпросты і пакручасты шлях прайшла ды ідзе Беларусь да сваёй незалежнасці. І нашая задача — апісаць шлях мінулы, каб ясна бачыць, як крочыць у будучыню

Няпросты і пакручасты шлях прайшла ды ідзе Беларусь да сваёй незалежнасці. І нашая задача — апісаць шлях мінулы, каб ясна бачыць, як крочыць у будучыню. Уладзімір Кажамяка спраўляецца з гэтай працай.

Аляксей Чубат

Ці народзіцца ў Беларусі Цмок?

Водгук на раман Валерыя Гапеева «Ноч Цмока».

Увогуле, я не з'яўляюся прыхільніцай дэтэктываў. Але менавіта гэты раман, на мой погляд, адрозніваецца ад таго, што традыцыйна лічыцца дэтэктывам.

Спачатку прыцягнула ўвагу незвычайная яркая вокладка з выявай таямнічага Цмока, які нагадвае месяц, што перараджаецца раз за разам ад маладзіка да поўні і наадварот.

І ці не першы раз убачыла сучасны дэтэктыў на роднай мове. Анатацыя сцвярджала, што перада мной «...эратычна-містычны дэтэктыў на тле беларускай правінцыі найноўшага часу». Вось такога я дакладна не сустракала!

«Зацягнула» з першых старонак. Аповед вядзецца ад першай асобы, маналогі і разважанні галоўнага героя дакладныя і выразныя, цудоўная жывая мова ў дыялогах. Як кажуць у такіх выпадках, чытаецца лёгка, на адным дыханні. Характары другарадных герояў выпісаны да дробязяў — ці то бойкая сакратарка Зіначка, ці бясхітрасны ўчастковы Тумар, ці балбатлівая вясковая пляткарка Сонька. У сюжэце перад намі паўстаюць сапраўдныя, жывыя людзі — кожны са сваім лёсам, са сваімі думкамі, меркаваннямі і адрознымі сістэмамі каштоўнасцяў.

Цікава, што кожная новая частка пачынаецца з трапнага выразу, гэтакай аўтарскай прымаўкі і сапраўднай жыццёвай перлінкі, якая нейкім чынам характарызуе далейшыя падзеі, кшталту:

«Калі непрыемнасці пачынаюцца з раніцы — значыць, гэта будуць вялікія непрыемнасці»,

«Найлепшае, што здараецца з намі, ніколі намі не прадбачылася»,

«Раніцы, як і жанчыны, бываюць непрадказальнымі»,

«Самаўпэўненасць грунтуецца не на ведах, а на няведанні» і інш.

Захапляльны сюжэт больш нагадвае трылер з таямнічым забойствам і дзіўнымі паганскімі рытуаламі, з сапраўднымі ведзьмакамі і мясцовымі сектантамі, — увесь гэты клубок давядзецца разблытваць маладому следчаму Васілю.

Хіба мог ён меркаваць, што следства завядзе яго зусім у іншы бок, прымусіць змяніць свае погляды на жыццё, пераглядзець адносіны да культуры, палітыкі, праблем сучаснага грамадства, матываў злачынстваў? Нават свае адносіны да жанчын і кахання. Апошняе, дарэчы, аўтар апісвае тонка, глыбока і шчыра (я б сказала, прыгожа і рамантычна) — не як банальныя пасцельныя сцэны, а як сапраўдную еднасць душ закаханых.

Але пакуль малады следчы не падазрае аб тым, жыве, па яго ж словах, як «...сляпы крот, які патрапіў у чужую, даўно закінутую нару. Поўзаю па ёй, падбіраю, што трапляецца. Ці маё гэта жыццё? Ці спрабаваў я хоць раз прарыць СВОЙ ход?..» Знаёмае многім пытанне...

Следчаму даводзяць, што містыка — заўсёды вакол нас, што гэта — катэгорыя пакуль неразгаданых сувязяў прычын і наступстваў, і што «самы бязглузды на першы погляд рытуал некалі быў асэнсаваным дзеяннем».

У часе следства і сустрэч з рознымі людзьмі і сведкамі перад следчым Васілём паўстаюць сур'ёзныя філасофскія пытанні, якія на першы погляд не маюць дачынення да містычнай справы і аб якіх ён ніколі не задумваўся. Чаму школьнікі захапляюцца чужой культурай і не ведаюць сваёй? Чаму лёгка распавядуць пра Зеўса, Апалона і Афрадыту, але не адкажуць пра Перуна, Вялеса і Лялю? Чаму ў краінах з высокім узроўнем жыцця літаральна пустуюць турмы? Чаму выпадковыя людзі займаюць адказныя пасады, і да чаго гэта прыводзіць? «А калі прыйшоў той, для каго помнік драўлянага дойлідства — усяго толькі старая царква, што даляглядзе псуе, вока мазоліць. Такі кіраўнік закамандуе тую царкву знесці ды пабудаваць новую, з сучасных матэрыялаў, па сучасным праекце, каб прыгожа (у яго разуменні)! Катастрофа для культуры краіны. І так ва ўсім. У сімволіцы, мове, літаратуры...».

Галоўны герой упершыню так блізка сутыкаецца з людзьмі, якія не проста жывуць і ўладкоўваюць свой асабісты куток, а якіх турбуе жыццё іншых, жыццё краіны цалкам. Пакрысе Васіль прыходзіць да высновы, што тая самая палітыка датычыцца ўсіх, што гэта — «штодзённае наша жыццё, а не толькі маніфестацыі і плошчы», і «адказнасць ляжыць не на тым, хто робіць, не разумеючы, а на тым, хто разумее, ведае, усведамляе, але не робіць».

«Мы слабыя, бо мы не верым самім сабе. Мы ніколі не рабілі нечага дзеля аддаленай будучыні, дзеля сваіх нашчадкаў, хіба што грошы адкладвалі на рахункі. У нас ніколі не было вялікай агульнай справы, такой, каб захапіла хоць частку нацыі...»

На жаль, гэтыя словы аднаго з герояў рамана — канстатацыя нашай сённяшняй рэчаіснасці. І пакуль няма адказу на пытанне: ці знойдзецца такая справа?..

Юльяна Пятрэнка

Ахматава і Нобелеўская прэмія

Ганна Ахматава вылучалася на Нобелеўскую прэмію па літаратуры двойчы, другі раз — у 1966 годзе. Звесткі аб тым і спісы намінантаў агучаны Шведскай акадэміяй.

Узнагародзіць рускую паэтку прапанавалі прафесары славянскіх моў Гётэборгскага ўніверсітэта Гунар Якабсон і Гарвардскага ўніверсітэта Раман Якабсон. Аднак паколькі Г. Ахматава памерла 5 сакавіка 1966 года, на пазнейшых этапах абмеркавання Нобелеўскі камітэт яе кандыдатуру не разглядаў.

Пералік намінантаў трымаўся ў таямніцы 50 гадоў, у ім 72 прозвішчы, сярод іх — Уладзімір Набокаў, Канстанцін Паўстоўскі, Сэмюэл Бэкет, Хорхэ Луіс Борхес, Пабла Неруда ды іншыя.

Упершыню Ганна Ахматава была намінаваная на Нобелеўскую прэмію па літаратуры ў 1965 годзе, але тады большасць акадэмікаў выступілі за яе ўручэнне пісьменніку Міхаілу Шолахаву.

Па правілах прапанаваць кандыдатуру на самую прэстыжную літаратурную ўзнагароду могуць да 31 студзеня сябры Шведскай акадэміі і падобных устаноў іншых краін, прафесары літаратуры і лінгвістыкі, лаўрэаты прэміі мінулых гадоў і пісьменніцкія арганізацыі. На працягу вясны шведскія акадэмікі спачатку выбіраюць 20 лепшых кандыдатаў, а затым скарачаюць спіс да пяці прозвішчаў. На працягу лета сябры Шведскай акадэміі грунтоўна знаёмяцца з творчасцю намінантаў і ўвосень збіраюцца на абмеркаванне кандыдатур. Імя будучага ўладальніка да моманту ўручэння прэміі трымаецца ў строгай таямніцы, самі сябры Нобелеўскага камітэта па літаратуры, абмяркоўваючы патэнцыйных пераможцаў, называюць іх не сапраўднымі імёнамі і прозвішчамі, а псеўданімамі.

Архан Памук і прэмія «Ясная Паляна»

Турэцкі пісьменнік, нобелеўскі лаўрэат Архан Памук атрымаў літаратурную прэмію «Ясная Паляна» ў Маскве, гаворыцца ў прэс-рэлізе («Газета.Ru»).

Цырымонія ўручэння адбылася 24 лютага. А. Памук атрымаў узнагароду ў намінацыі «Замежная літаратура» за кнігу «Мае дзіўныя думкі».

На афіцыйнай цырымоніі пісьменнік прысутнічаць не змог. 20 лютага ён прыехаў у Расію з шасцідзённым візітам для наведвання Санкт-Пецярбурга, Масквы і музея-сядзібы Льва Талстога «Ясная Паляна». Як адзначыў Архан Памук, паездка ў Расію і магчымасць убачыць дом Талстога былі яго даўняй марай.

Дом-музей Цвятаевай

Усе пакоі Дома-музея Марыны Цвятаевай у Барысаглебскім завулку ў Маскве будуць адчынены ў траўні пасля рамонту, паведаміла РІА «Навіны».

«Сто адсоткаў памяшканняў падлеглі рамонту і абнаўленню. Абнаўленне мемарыяльнай кватэры — гэта не прыгожая канцылярская фраза. Упершыню з 1992 года яна паўстане цалкам», — заявіла заснавальнік музея Алена Жук.

Паводле А. Жук, у склад мемарыяльнай кватэры вяртаецца «пакой-адшчапенец», як называла яго сама Цвятаева. Там ствараецца фондавая выстава пра гасцей дома. На кухні і ў афіцэрскай мансардзе з'явіцца экспазіцыя, дзе можна будзе ўбачыць прадуктовую картку на імя М. Цвятаевай, арыгінальныя аўтографы паэткі і калекцыю лістоў да сям'і Богенгардт.

Ключавой падзеяй у абноўленым музеі будзе юбілейная выстаўка «Дзе мой дом».

Сёлета адзначаецца 125-годдзе з дня нараджэння Марыны Цвятаевай. Як распавёў намеснік кіраўніка дэпартамента культуры Масквы Уладзімір Філіпаў, адной з асноўных тэм Маскоўскага культурнага форуму, які адкрыецца 24 сакавіка, стане юбілей паэткі.

Актыўна ўдзельнічаць у правядзенні святочных мерапрыемстваў будуць маскоўскія бібліятэкі ды іншыя ўстановы культуры.

Што было чутна ў бункеры «фюрэра»?

Нямецкі пісьменнік Марсэль Байер (Marcel Beyer) стаў лаўрэатам прэміі імя Бюхнера 2016 года. Ён стаў вядомым, перш за ўсё, як аўтар рамана «Лятучыя сабакі» і зборніка навелаў «Паштовая скрыня Пуціна».

Тое, што менавіта М. Байер атрымаў прэмію імя Бюхнера, адну з самых прэстыжных літаратурных прэмій Германіі і буйную ў грашовым вымярэнні (50 тысяч еўра), мала каго здзівіла. Ужо некалькі гадоў ён «выклікае захапленне крытыкаў спелым майстэрствам і арыгінальнымі сюжэтамі». А прадстаўнічае журы прэміі адзначыла, што М. Баер «гэтак жа віртуозна стварае эпічныя панарамы, як і паэтычны мікракосмас».

50-гадовы празаік працуе ў многіх жанрах: ён піша раманы, навелы, п'есы, эсэ. Практычна кожны год выходзяць яго новыя кнігі. Не ўсе яны аднолькавага ўзроўню. Але лепшыя «атрымліваюць вельмі добрую крытыку» і самыя розныя літаратурныя ўзнагароды. Так было і са зборнікам навел «Паштовая скрыня Пуціна», які выйшаў у 2012 годзе ў выдавецтве «Suhrkamp». Штуршком да напісання дзесяці гісторый, якія ўвайшлі ў кнігу, паслужылі ўражанні, якія пісьменнік вынес са сваіх паездак па краінах Усходняй Еўропы, у тым ліку па Украіне і Беларусі. А назву зборніку дала «напалову» дакументальная навела, лірычны герой якой шукае на вуліцы ў Дрэздэне, Radeberger Straße, на фасадзе дома 101 паштовую скрыню. У тым доме, на трэцім ці на чацвёртым паверсе (немцы і рускія лічаць па-рознаму), жыў у другой палове 1980-х гадоў Уладзімір Пуцін з сям'ёй. Колер гэтай паштовай скрыні — калісьці ярка-жоўты, а цяпер зялёны — цікавіць, складваецца ўражанне, героя навелы больш, чым маркотныя рэаліі гэдэраўскага акружэння Пуціна і сумныя шпіёнска-чэкісцкія будні капітана, а потым падпалкоўніка КДБ.

Насамрэч, аўтара цікавіла нешта трэцяе, а менавіта: тыя каласальныя перамены, якія адбыліся з Дрэздэнам і з людзьмі, якія жылі там, з часу аб'яднання Германіі.

Але, безумоўна, самая «спелая» кніга М. Байера — раман «Лятучыя сабакі», які выйшаў тры гады таму. Лятучыя сабакі ці крыланы — гэта прадстаўнікі рэдкага сямейства малакакормячых, нешта накшталт велізарных, з размахам крылаў больш за паўтара метра, кажаноў з мордай, якая нагадвае морду сабакі. Аднаго з галоўных герояў рамана, ахоўніка, акустыка па прафесіі і збіральніка гукаў Германа Карнау, крыланы ўразілі з дзяцінства — у прыватнасці, таму, што яны пазбаўленыя слыху і, такім чынам, абаронены ад гукаў чужога свету.

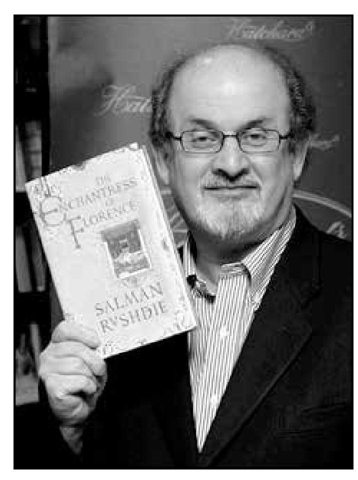
Герман Карнау — рэальны гістарычны персанаж. Як ахоўнік ён быў у падземным бункеры Гітлера ў апошнія тыдні вайны, сведчыў аб яго самагубстве і дажыў да нашых дзён. Але яго ролю як археолага гуку, які запісваў у бункеры галасы салдат ды іх перадсмяротныя хрыпы, балбатню дзяцей Гебельса, якіх пазней атруцяць іх бацькі, прамовы правадыра, яго кашаль і буркатанне яго страўніка, — мастацкая выдумка. Раманны Карнау ў 1992 годзе выпадкова выяўляе ў сваім архіве гэтыя запісы. Успаміны і нараджаюць аповед...

Акрамя Карнау, падзеі ў бункеры апісвае ў рамане «Лятучыя сабакі» яшчэ адзін чалавек — дачка Ёзэфа Гебельса 12-гадовая Хэльга. Яе спалоханы дрыготкі галасок, поўны надзей і страшных прадчуванняў (а чытач ведае, што гэтыя прадчуванні рэальныя), і сухаваты, перасыпаны тэхнічнымі дэталямі ўнутраны маналог ахоўніка-акустыка ўяўляюць вельмі моцны і з мастацкага пункту гледжання ўражлівы кантраст.

Але «Лятучыя сабакі» — не гістарычны раман пра апошнія дні "трэцяга рэйха". Гэта аповед пра тое, як змяняе чалавека і грамадства медыйная культура, пастаўленая на службу прапагандзе.

Салман Рушдзі і кніга пра Абаму і Трампа

Лаўрэат Букераўскай прэміі пісьменнік Салман Рушдзі напіша кнігу пра жыццё ў ЗША пры папярэднім і цяперашнім прэзідэнтах краіны Бараку Абаме і Дональдзе Трампу, паведаміла «Associated Press».

Цяпер пісьменнік працуе над творам, у якім апісваецца панарама амерыканскага жыцця, пачынаючы з прыходу ў Белы дом Барака Абамы ў 2009 годзе.

Раман будзе называцца «Залаты дом», а яго прэзентацыя запланавана на верасень 2017 года.

Згодна з анонсам, у кнізе, у прыватнасці, будзе апісана жыццё ўплывовага ў медыясферы чалавека — «злыдня з фарбаванымі валасамі».

Раней паведамлялася аб выхадзе фрагмента з тэлефільма «Бары», прысвечанага маладосці Барака Абамы.

Прэмія амерыканскага ПЭН-клуба

Актрыса Мэрыл Стрып уручыць кампазітару, паэту і драматургу Стывену Сондхайму прэмію амерыканскага ПЭН-клуба, паведамляе «Associated Press».

Сондхайм — аўтар вядомых брадвееўскіх мюзіклаў, лаўрэат «Оскара». Ён прымаў удзел у стварэнні пастановак «Вестсайдская гісторыя», «Суіні Тод, дэман-цырульнік з Фліт-стрыт», «У лес».

Цырымонія ўручэння прэміі адбудзецца 25 красавіка ў Амерыканскім музеі натуральнай гісторыі ў Нью-Ёрку. С. Сондхайм атрымаў узнагароду за «літаратурную службу».

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by